

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1427~~8~~

1868

37

U-55

2001

2010

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ԵԻ

ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆ ՄԵՌՈՒՆԴ

Տ Ղ Ա Յ Ո Ց

668

37

Ա-55

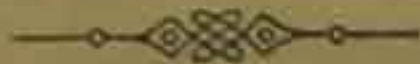

37
55
ՀՈՐ ՏԱՐԻ

ԵԻ

ՄՏՍԻՈՐԱԿԱՆ ՄՆՈՒՆԴ

ՏՂԱՅՈՑ

Ս. ԲԱՐՍԵՂ Գ. ԱՅՍՁԱԿԸՆԱՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

— 1868 —

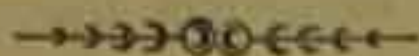
1717

147
39

ԱՌ ՀԱՅ ՄԱՆԿՏԻՆ

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ ԵՒ ԲԱՐԻ ԿԱՂԱՆԻ

Սիրուն տղայ.

Կէս գիշերուան միջոցները երբ
անցեալ տարին իր վերջին հրա-
ժեշտը կուտայր մնացորդ վայր-
կեաններու արագ արագ միմեանց
յաջորդելովը՝ եւ գիշերուան խոր
լութեան ժամերուն մէջ աքլորիկը
սկսած էր անոր տխուր դամբա-
նականը երգել, ահա նոր տարի
մ'ալ ծնաւ. այս նորածին երա-
խայն ծաղկեայ պսակներով զար-
գարուած դարնան ժամանակի հո-
վիտներու եւ դաշտերու ծաղկանց
թագուհւոյն նմանութիւնը ունի.

եւ ինքը թէ եւ դեռ փոքրիկ մա-
նուկ մը, եւ իր քնքոյշ աչաց ար-
տեւանունքները բանալը, գրեթէ
հազիւ չորս հինգ ժամ է, բայց հա-
զարամեայ ապրող մարդու մը չա-
խելք ունի տիրապետելու եւ իշ-
խելու, եւ իր մատաղ ձեռացը մէ-
քիւրաւոր խաղալիքներ կան, ու
անշուշտ իր տիրապետած աշխար-
հին բնակչացը դլխուն շատ խա-
ղեր ունի խաղալիք. բացի ասիկ
հիմակուրնէ սկսած է խոժոռ հաս-
ուածքով մը իրարու հակասակա-
հրամաններ տալ, եւ անիրաւաց-
վիճակաբաշխութիւն մը ընել ա-
րարածոց դասուն վրայ խառնա-
շփոթ եղանակաւ. մէկուն կը հը-
րամայէ կէր, անք եւ ուրախ լե-
ուրիչի մ'ալ սովամահ եղիր. մէ-
կու մը հազուէ, կապուէ եւ շ-
քեղ պալատներու մէջ մետաքսե-

բարձերու կրթնելով հանդատացիր ,
ուրիշի մ'ալ մերկ , բոկոտն եւ
գլխարաց նստէ քու տանդ աւե-
րակաց մոխրոց շեղջին վրայ . մէ-
կու մը պարելով եւ խաղերով ,
ցնծութեամբ եւ հրճուանօք քու
բոլոր սիրելեացդ հետ մէկտեղ ան-
ցուր այս տարիդ , ուրիշի մ'ալ ե-
լիր տարագիր եղիր հայրենիքէդ ,
տրտմութեամբ եւ ցաւօք անցուր
օրերդ , դնան , գրկէ սիրելոյդ
մամռապատ շիրիմը , ողբայ եւ կո-
ծէ անոր վաղամեռիկ կենդանու-
թեանը վրայ , եւ դու ալ քիչ մը
ետքը սեւ հողերով ծածկուէ . մէ-
կու մը տիրացիր մեծամեծ իշխա-
նութիւններու , վառաց եւ պատ-
ւոյ , ուրիշի մ'ալ բանտերու մը-
ջին խորշերուն մէջ շղթայակապ
դերի կեցիր եւ մահուան դատակ-
նիքը ընդունէ . վերջապէս այս նոր

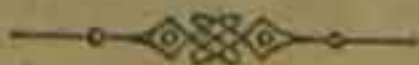
տարին իրեն հաճոյիցը համեմատ
եւ իր շրջանին տեւողութեան քա-
նոնովը բւերաւոր եղանակներով
վիճակաբաշխութիւններ կրնէ ու-
մանց աղէկ եւ ոմանց գէշ :

Քրեթէ մարդոցմէ ամեն մէկը
աղէկ վիճակի մը տիրանալու կը
բաղձայ . բայց ամեն մարդ աղէկ
վիճակ մը ձեռք բերելու կարող չէ .
ստոր պատճառները շատ են , որք
կը զրկեն մարդս աղէկ վիճակի մը
տիրանալէ . եւ այս պատճառներէն
շատերը կրնան մանկութեան հա-
սակին մէջ ջնջուիլ եւ տղուն գե-
ղեցիկ ապագայ մը պատրաստել . եւ
այս պատճառներէն գլխաւորներն
են անկրթութիւն եւ տղիտութիւն
որ մարդս իսպառ անասնային վի-
ճակի մը կենթարկեն եւ ամեն տե-
սակ նողկալի թշուառութեան
հարուածներովը կը տազնապեն

Ուզելով ձեզի այսպիսի թշուա-
ռացուցիչ պատճառներէ հեռա-
դընել եւ ձեր մանկական մտացը
փոքրիկ անունոյ մը մատակարարել
եւ կարելի եղածին չափ ձեր ա-
պագայն բարւոքելու ջանալ, ձեռք
զարկինք Նոր տարի անունով այս
փոքրիկ գրքոյկը գրել, եւ այս Նոր
տարւոյն սկզբան ալ այս Նոր տա-
րին ձեզ պարգեւել, որ ձեր երախ-
տագիտութիւնը պսակել է՝ քան
թէ ձեր նուիրանաց փոխարէն մը
տալ է. աւելի գոհ պիտի ըլլամ ես
քեզմէ ազնիւ տղայ՝ քան թէ քու
բերած նուերէդ, երբ կարդալով
այս Նոր տարին՝ պարտաւորես
քու անձդ սիրել ասկէ ետքը կըր-
թութիւնը եւ գիտութիւնը եւ ջա-
նաս կրթեալ եւ գիտուն ըլլալու :
Կարելի եղածին չափ պիտի աշ-
խատիմ խօսիլ ինչ որ արժան է եւ

ինչ որ կարենամ, յիրաւի թէ եւ իմ
միտքս տկար է. այլ ձեր յառա-
ջադիմութեանը համար ունեցած
եռանդս անդուսպ . . . :

Երանի պիտի տամ ինծի, եթէ
ասանկ փոքրիկ առթով մը բաւա-
կան համարիք շահաւէտ եւ հա-
ճոյական ծառայութիւն մը իմ կող-
մանէս ձեզ մատուցած ըլլալ, եւ
ազգային շարժման եւ յառաջա-
դիմութեան գէթ մէկ մասի մը
չափ ոյժ եւ զօրութիւն տուած
սեպուէր. որով եւ կրկին պար-
տաւորուած պիտի դանամ զիս
ուրիշ առթով մը աւելի կատարե-
լագոյն գործի մը ձեռք զարնել
յօդուտ ձեր :

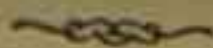

ՀԱՅՐԵՆԱԶՈՒՐԿ

ՀԱՅՈՒ ՄԸ

ՎԵՐՋԻՆ ԹՇՈՒԱՌ ՀԱՌԱԶԱՆՔԸ

Ո՛հ, ազատութեան չկայ յոյս,
այապատանի քաղցր արեւէն զուրկ հիփոյս,
Ոչ եւս կապրիմ, այլ սոսկ շնչեմ իւրովի,
Սիրտ եռանդ և հոգի
Ամեն շնջիս կապառի:

Բացուէ՛, պատառէ՛ ցուրտ շիրիմ,
Որ մի միայն ինձ մնացեր դու բաժին,
Ա՛լ քեզ հանգչի իմ ցաւակոծ խեղ մարմին՝
Հոգիս երթայ ի Ս.դ.ին
Յաւերս անցնին վշտադին:

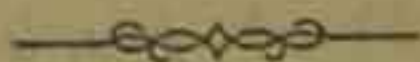
Թշուառ Հայ մը եմ ես ո՛վ Տէր,
Կուտամ հոգիս քեզ ի նուէր:

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ԵՒ

ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ՍՆՈՒՆԴ ՏՂԱՅՈՑ

ՍԻՐՈՒՆ ՏՂԱՅ

ՏԵՍ դու, սրացան, գնաց ժամանակին մէկ ահագին շրջանն ալ, շրջան մը՝ որ արագ արագ բոլորելով իր կեդրոնը եւ շառաւիղը անտեսանելի կգործէ. շրջան մը՝ որ մեզմով եւ մեզի հետ կհոլովի եւ տարուէ տարի յաւիտենականութեան անհուն հորիզոնին վրայ անսկատելի կէտ մը գծելով կանցնի կերթայ. շրջան մը՝ որ իր դրութեանը համեմատ շուտ շուտ իր փախուստը ճեպելով տարիներու եւ

դարերու ամբողջութիւններ յա-
ռաջ կբերէ, յորում ապիկար մահ-
կանացուն սերունդը իր դժբաղդ
ճակատագրէն մատնուած ինքնին
կերթայ կգլի աշխարհակուլ վնի
մը մէջ իր ծնած վայրկեանէն մահ-
ուան գերութեան դրոշմը իր տխուր
ճակտին վրայ կրելով, եւ իր կենաց
լոյսը ժամանակին թռուցիկ թեւե-
րուն վրայ յանձնած, ահա շուտով
մը կբացուի իր գէմը մահու եւ յա-
ւիտենականութեան դռները, եւ իր
կեանքը երազի մը պէս կանցնի
կերթայ :

Աչքդ բաց եւ գոցէ, եւ ահա ան-
ցաւ այն, ահա Նոր տարի մ'ալ հա-
սաւ, ինչպէս այսօր ալ կենդանա-
կան աշխարհիս հորիզոնին վրայ նոր
օր մ'ալ ծագեցաւ. դնոց, մեկնե-
ցաւ 1867 ըտ տարին ալ անցելոյն
վիճը գլտորիլ՝ բիւրաւոր մարդկանց

կենաց լոյսը իր հետը բարձած, գը-
նաց, որ այլ եւս չունի դառնալ,
եւ իր տեղը յաջորդեց 1868 ը:

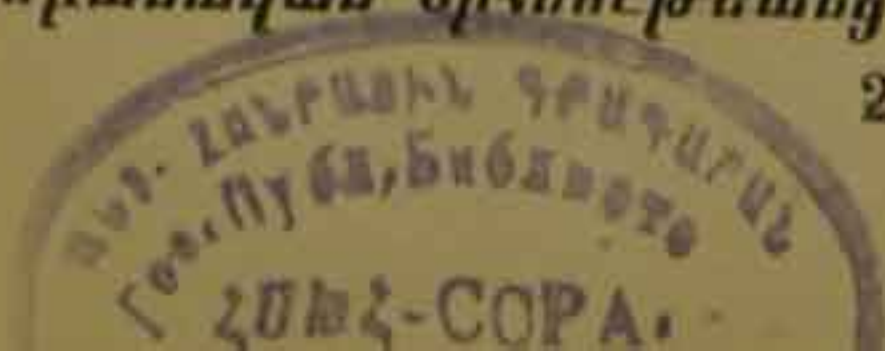
Ժամանակին իր ունեցած յաջոր-
դական վայրկենից մշտնջենաւորա-
կան հոսումը, յիրաւի թէ եւ խիստ
սրընթաց եւ անտեւ, բայց ոչ ա-
ռանց նշանակութեան կթողու իր
ամեն մէկ մանրերորդները՝ տիեզե-
րիս անսահման տարածութեան մէջ
անթիւ շարժումներ յառաջ բերե-
լով, եւ մշտնջենաւոր յաւիտենա-
կանութեան քով հազիւ թէ արա-
գախոյս վայրկենի մը չափ արժէք
եւ տեւողութիւն ունեցող ապիկար
մահկանացուաց կեանքին հարուած
մը եւս տալէն եւ դայն սակաւ ինչ
եւս տաշելէն վերջը, կառնու եւ կը
բառնայ իր սրաթռիչ թեւերուն
վրայ մարդկային ազգին սգոյ եւ
որումութեան, վշտերու եւ ցաւե-

րու, ուրախութեան, հրճուանաց
եւ ցնծութեան յիշատակը, եւ կը
սլանայ տխուր նոճիներով եւ քա-
ղեղներով պատեալ վաղեմի նսեմ
վայր մը, եւ հոն քայքայեալ աւե-
րակաց մոխրոց շեղջին վրայ կկուտէ
իր բեռը եւ ինքը կանցնի կերթայ,
զորս մեք Անցեալ կանուանենք:

Յիրաւի գրեթէ այս նոր տարւոյս
սկզբանը հետ ամեն սրտեր ալ նո-
րոգուելու վրայ են, ընդհանրական
սէր մը, հրճուանք մը, փառաքուշ
ծիծաղ մը եւ խնդութիւն մը երկ-
րագնդիս բոլորը շրջապատած ու-
նի, եւ ոսկեգոյն արփուոյն շքեղ ճա-
ռագայթներուն հետ մարդկանց
սրտից խորերուն մէջ կը թափանցէ
եւ տարօրինակ ազդեցութեամբ մը
ի խնդութիւն եւ ի բերկրանս կը
գրաւէ մարդկանց մտքերը եւ սր-
տերը, եւ այս սքանչելի ազդեցո-

Թե՛ն է՛ն ինքնին կը ցնցուին արքունի
չքեղ պալատները եւ գահաւանդ-
ները, ինչպէ՛ս նաեւ գեղջկականին
եւ ռամկին խարխուլ հիւղերը :

Ամեն մարդ այսօր սրաի ուրա-
խութեամբ մը կը շնորհաւորեն մէկ
մէկու, եւ քաղցր ժպիտով մը մէկ
դմէկու ձեռք սեղմելով միմեանց
կրջանիկ օրեր, յաջողութիւն եւ
ամեն կերպ անդորրութիւն եւ բա-
րեբաատութիւն կ'մաղթեն : Անոաց
եւ ալեաց խարխուլ դաւաղանին
վրայ յենող սպիտակափայլ ալեւորը
կրկերկրի այսօր, այս նոր տարւոյս
ակդբան ալ իր արժանաւորիլը տես-
նալով : Հայրերը եւ մայրերը կհըր-
ճուին, եւ նորանոր յաջողուածոց
եւ բարեաց խնդրուածքներ նա-
խախնամող Արարչին սրբանուէր
գահոյիցը ներքեւ կհեղուն եւ կրկին
բարեբանական օրհնութեանց հետ

Ուխտանոցա կկարգան Ս. մենակալ Տի-
րոջը՝ իրենց զաւակաց հասակը քա-
ջառողջութեամբ նոր շրջան մը եւ-
տառած ըլլալուն համար, Նր հայրենի-
երկրէն աքսորուած տարագիր թըշ-
ուտը, եւ բանտերու միջին խոր-
շերուն մէջ շղթայակապ գերին եւ
յանցաւորը կը ցնծայ 1868 ին գա-
լուտար իր աքսորանաց գերութեան
եւ բանտարկութեան ժամանակը
համառօտելուն պատճառաւ: Վեր-
ջապէս բոլոր բնութիւնը՝ գողցես
թէ խաղու եւ զուարճութեան եւ
բերկրանաց մէջ կը տեսնանք այսօր
Բայց չէ չխափուինք, այս խըն-
դութիւնը եւ հրճուանքք անտեւ
վաղանցուկ եւ արտաքին երեւոյթ
մ'է, որ ոսկեգոյն արփուոյն երե-
կոյեան վերջին ճառագայթներուն
հետ ունին յաշխարհէս անհետա-
նալ, ճննրք պատրանք մ'է այս:

Սրտերը վրդովող տխուր հեծե-
ծանաց եւ տրամութեան ձայն ձր,
սրտաճմլիկ հառաչանաց աղաղակ
մը կլսուի արարածոց այս հրճուա-
նաց մէջ տեղէն . ձայն մը՝ որ քա-
րասիրտ եւ անզգայ անձանց սր-
տերն անզամ ի դութ եւ ի կարեկ-
ցութիւն կշարժէ յիւր վրայ

Արբ եւ այրի մնացած ցաւալի մօր
մը հառաչանաց աղեկէզ ձայներն են,
որ աւերակ աշխարհի մը մոխրոց
շեղջին վրայ նստած եւ դլուխը ար-
քունի պալատան սեան մը անկեան
վրայ դրած իր քնքոյշ աչքերէն
գառն արտասուաց անչափ կաթիլ-
ներ թափելով մերթ առ մերթ ուժ-
գին եւ մորմոքեցուցիչ ձայներով
աղաղակ կրառնաց, կողբայ իր վա-
ղեմի փառաց կորուստը, կողբայ
իր շքեղապանծ արքունի թագը
եւ գաւաղանը . կողբայ իր վտա-

րանդի թշուառ զաւակները, եւ իր
բոլորը շրջապատող ամայի վայրերն
ալ անուշի դղրդ մամբ մը իր տխուր
ձայնին հետ ներդաշնակ արձա-
գանք մը կուտան « Ո՛ւր էք տարա-
գիր որդեակք իմ Հայկազունք . . . »

Մեր հայրենեաց սիրոյ եւ միու-
թեան անմահ հոգին է այն, որ Նոյ-
եան դարէն ի վեր Այրարատայ
երկնաճեմ դագաթանը վրայ տի-
րապետած դթառատ հայեցումք
մը կձգէ իր վտարանդի թշուառ
զաւակացը վրայ, եւ արտասուաց
այնչափ կաթիլներով Հայրենի վա-
ռաց նախնի անմահ յիշատակները
ողողելէն յետոյ կաղաղակէ « Տա-
րագիր որդեակք իմ, եկէք՝ սրբե-
ցէք ձեր մօրը արտասուքները,
եկէք՝ ձեր մօրն այցելութեան,
եկէք՝ ցաւակից դտնուեցէք իմ
վշտերուս, ճանչցէք վիճակնիդ . . . »

եւ փոխանակ ժամանակին շրջանը
տօնախմբելու, նայեցէք՝ որ դարե-
րու եւ տարիներու շրջանը խօս-
քով չպսակէք, այլ գործքով . . .
գիտցէք՝ որ Ձեր դառն ճակատա-
գիրը աւելի ուժգին կերպով Ձեր
ճակտին վրայ պիտի ծանրանայ,
եթէ յանուն Ազգային բարօրու-
թեան եւ յառաջադիմութեան չըն-
դունիք այս երկու նշանաբանը
ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԵՆ ՔԻՏՈՒԹԻՒՆ . . . Ծ :

Թէպէտ տխուր ձայն մը, տըխ-
րագին աղաղակ մը, թէպէտ վըշ-
տակիր մօր մը սրտատոչոր հառա-
չանաց ցաւալի արձագանք մը, սա-
կայն իր տխուր ներդաշնակութեան
մէջ, ուրախութեան եւ ցնծու-
թեան աւետիա մը եւս կպարունա-
կէ, որ անտեղի չէ զգայուն սրը-
տերու առջեւ, Փրկութեան եւ ա-
ղատութեան ձայն մ'է այս, վըշտ

տակիր մօր մը իր յուսահատ որդ-
ւոյն մատուցանելիք հեշտին եւ
փրկաւէտ խրատը եւ իր մայրական
գորովանաց վերջին սիրոյ կտակն
է, իբր դարման իր վաղեմի վի-
րացը . . .

Սիրուն տղիկ, եկած հասած է
այն ժամանակը՝ որ առ հասարակ
ամենքս ալ այս ձայնին հետեւե-
լու, այս ձայնը պաշտելու անհը-
րաժեշտ պարտաւորութիւնը ու-
նինք, գնոց խաւարը, ժամ է արդ
սթափելու բազմադարեան թմրու-
թենէ մը, մենք տասներիններորդ
դարու աշխարհիա բնակիչներէն
ենք, տասներիններորդ դարը կըր-
թութեան, լուսաւորութեան եւ
յառաջագիմութեան դար կ'անուա-
նի, խաւարը մնալու եւ ապրելու
ժամանակը անցած է, եւ խաւա-
րին մէջ գործելու՝ անցայտ եւ ան-

տես մնալու յուսով եօթը կարգ
ուեւաթոյր վայրագոյրներու եւ քօ-
ղերու տակ ծածկուողներն անդամ
պիտի երեւան գոն, եւ լոյսը պիտի
խայտառակէ անոնց գործքերը:

Արդէն դրեթէ բոլոր մեծամեծ
տէրութեանց եւ լուսաւորեալ ազ-
գաց թագակալ գլուխներու եւ իշ-
խանազուներու ամեն ճիգը եւ աշ-
խատութիւնը մի միայն իրենց հա-
սարակութիւնը կրթել, դաստիա-
րակել եւ մտքերնին գիտութեամբ
զարգացնելն է, եւ որ գովելին է
ներհուն հմտութեամբ մը դեռ իրենց
հասարակութենէն աստ եւ անդ ըս-
տորին եւ խեղճ վիճակի մը մէջ մը-
նացած անդէտ եւ ռամիկ մասին ալ
նսխ դիւրակեցութեան, ազատ եւ
հանգիստ ապրելու միջոց մը ցոյց
տալէն ետքը կսկսին անոնց սրտերը
զրաւել, եւ կջանան այնուհետեւ

սիրելի ընել տալ անոնց կրթու-
թիւնը եւ գիտութիւնը, եւ որով
միայն պիտի յաջողին բարոյապէս
եւ նիւթապէս յառաջացնելու մի-
ջոցները ձեռք բերել, եւ քիչ ժա-
մանակէն այն անկիրթ, անգէտ եւ
ռամիկ ժողովուրդն ալ իրենց ա-
տիճանին հաւասարցնել, եւ մարդ-
կային ազգին բարեկամութեան եւ
բարերարութեան անունը արժա-
նապէս իրենց անձին վրայ սեփ-
հականել:

Այս ընթացքը կրնայ խիստ ար-
գիւնաւոր հետեւութիւններ ունե-
նալ, եւ այս ամենուն ալ յայտնի
բան մ'է, որ մարդս բարոյական
հարկաւորութենէ յառաջ բնականի
մեծ կարեւորութիւն մը կզգայ,
առանց որոց դրեթէ մարդս բա-
րոյականի զգացողութիւն եւ իր
մտքին մէջ անոր տրամադրութիւն

անգամ չկրնար ունենալ, խոյլ,
կոյր եւ համբ կշարժի այն մասին:

Մարդ մը երբ անօթի, մերկ եւ
կամ պատառատուն ձորձերով, ան-
պատասպար եւ հաղարումէկ տեսակ
զրկումներով, վիշտերով եւ ցա-
ւերով ծանրաբեռնեալ տառապե-
լու ըլլայ, բնականաբար իր ընկե-
րութեան մէջ ապրելու ստիպուած
ըլլալը կ'մտնայ, կրթութեան եւ
գիտութեան եւ ուրիշ մարդկու-
թեան վայելուչ եւ հարկաւոր
եղած պարտաւորութեանց ինչ
ըլլալը չգիտեր, եւ ոչ ըստ այնմ
վարուելու եւ ապրելու միջոցները
կը խորհի, իր մտքին տիրապետող
առօրեայ գաղափարները, զբաղ-
մունքը, ջանքը եւ բոլոր աշխա-
տութեանց նպատակը իր բնական
կարեւորութիւնները լեցնելն է, որ
ուտէ եւ ապրի: Բայց եւ այնպէս

առիկայ լոկ անասնային կենսա-
դրութիւն մ'է, եւ այս դրու-
թեամբ ապրող մարդկանց համար
եթէ ներելի է ըսել մեզի՝ մարդ
բառին նախատինք եւ երկրագնդի
վրայ անարժան բեռ մը եղած եւ
ծանրացած են, Պէտք է գիտնանք,
որ մարդս իր ասուն ըլլալովը չ
կրնար իսպառ անասուններէն տար-
բերիլ. քանի որ ինչպէս մարդս
նոյնպէս անասուններն ալ ամեն
նիւթական եւ զգայութեան վե-
րաբերեալ վայելումները ունին
Սրդ էթէ մենք ալ մի միայն նիւ-
թականը մտածելով եւ հողալոյ
ապրելու ըլլանք, ինչ տարբերու-
թիւն կրնանք ունենալ անասուն
ներէն — եւ ոչ ինչ. եւ եթէ կոյրո-
րէն ծառայելու եւ հետեւելու ըլ-
լանք այս սկզբանը գեռ եւս շատ
ու շատ կը մոլորինք . . .

Մարդս այս աշխարհիս երեսը
ուրիշ բարձրագոյն կոչում մ'ալ
ունի :

Մաքուր եւ անսրատ բարոյա-
կանի վրայ կրթնցած Նրթութիւն ,
որ մարդուս ներքին եւ արտաքին
շարժումները կուղղէ վայելուչ եւ
համեստ շարժիլ , եւ ասոր ետեւէն
պահուած է ուղիղ սկզբանց վրայ
հիմնուած գիտութեանց շարք մը ,
որ տղայ մը իր մանկութեան մա-
տաղ հասակին մէջ կը պարտաւորի
ձեռեւիլ անոնց եւ կարելի եղա-
ծին չափ ձեռք բերել , որոնցմով
եւ իր մտքին դաղափարները յըս-
տակել , պարզել եւ ճշգրտել եւ
միտքը յաղեցնել , տալով անոր
Մտաւորական սնունդը Գիտութիւ-
նը , որուն սկզբունքները գրեթէ
կէս մը բարոյականի եւ կէս մ'ալ
բնականի վրայ հաստատուած է :

Ասոնցմով միայն պիտի կարենայ
մարդս բարձրանալ այն անհար-
թութենէ եւ յԱրարչէն շնորհուած
մարդկային ազգին ամեն սեփհա-
կանեալ բարիքները եւ ձիրքերը
իրաւամբ եւ արժանապէս վայելել :

Այս է մարդուս իր կոչմանը հա-
մեմատ վարուիլը եւ ապրիլը :

Ասկէ անմիջապէս կրնանք մա-
կարելն թէ կրթութեան եւ գի-
տութեան տարակայութենէ որչափ
աղետալի հետեւեանքներ կրնան յա-
ռաջ գալ, եւ թէ անոնց ներկայու-
թիւնը որչափ բարիքները կրնան
մատակարարել մարդկային ազգին :

Չեմ կասկածիր երբէք՝ եղբայր
թէ դուք այսպիսի հետեւութիւն
մը ընելուս վրայ տարակուսիք, ան-
շուշտ կ'ըլլէք, որ այս առաջին ան-
գամ չէ՝ այսպիսի խնդիր մը մեզ
մտքերը կ'յուզէ եւ կ'հարկադրէ :

զմեզ խորին քննութեան ներքեւ
ձգել զայն . արդէն ամբողջ տաս-
նըմէկ ամիս է , որ այս պաշտօնիս
կոչուելէս ի վեր՝ մեր ամենօրեայ
դասախօսութեանց ժամերուն մէջ
հազարումէկ անգամ կրթութեան
եւ գիտութեան Ձեր մանկական
տիտղ եւ Ձեր ապագայ կենաց
վրայ ինչ ազդեցութիւններ , ինչ
նորհքներ եւ ինչ օգուտներ մատա-
կարարելը ընդարձակօրէն խօսած
եմ , եւ այսօր դարձեալ կխօսիմ ,
եւ պիտի խօսիմ մինչեւ որ կրթու-
թեան եւ գիտութեան գաղափար-
ներով սոգորուին ձեր միտքերը ,
եւ դուք անձամբ յօժարիք սիրել
դանձնք , եւ համոզուիք ազէկ կեր-
պով թէ մարդս պէտք է կրթուի
եւ գիտութեամբ իր միտքը լու-
սաւորէ :

Ուստի խօսքերնիս շարունակե-

լով, հարցնենք նախ՝ թէ ինչ
կրթութիւնը — պիտի պատասխա
նենք, կրթութիւն կկոչուի այ
խնամքը՝ որ մարդ մը իր մանկու
թեան հասակին մէջ ուրիշներէ
կընդունի իր էութիւնը պահելու
և բարդաւաճելու, և մարդու մ
վայելուչ և արժանաւոր վարք
աշխարհիս մէջ կենցաղավարելու
համար: Աւրիշներէն ըսելով պիտ
իմանանք տղայի մը իր ծնողք
նազականները, պաշտպանը, ո
սուցիչը, իր բնական քաղաք
ազգը, ուսկից կը հետեւցնենք թ
այն տղիկը անկրթութեան անքո
նելի ճիրաններուն զոհ կըլլայ, և
ընտանիքի, ազգակցի, ուսուցչի
այլն խնամքներէ զուրկ ըլլայ.
Իրր թէ աշխարհ ծնած վայրկեան
ի վեր երեսի վրայ մնացած, մա
դու երես ընաւ չտեսած, ինքն

անանէր եւ վայրենի մարդու մը
կատարելութեան հասակը առնուր
անկիրթ եւ առանց խնամքի մեծ-
նալով. բայց մեր այս խօսքերը
մտքի պարզ ենթադրութիւն մ'է,
որովհետեւ բնութեան օրէնքէն
դուրս հրաշք մը կը համարուի, որ
մարդ ծնանի եւ ծնողք չունենայ,
վայրենիներ անդամ հայր եւ մայր
ունին եւ անոնց կրթութեան խը-
նամօքը կը մեծնան եւ կատարելու-
թեան հասակ կ'առնուն, թէ եւ
խիստ խեղճ կրթութեամբ մը :

Ջնդհանրապէս խօսելով երկու-
տեակ կրթութիւն կը նշմարեմ :
Առաջինը՝ որ սովորութիւնները եւ
աւանդութիւնները ձգած են, զորս
մարդ աւանդութեամբ կընդունի
բան թէ սկզբունքով եւ դրու-
թեամբ, որովհետեւ այս կերպ կըր-
թութիւնը գրեթէ շատերուն առ-

ջեւ բնականի կերպարանք մը առաժ է, եւ այն շատերն ալ առջի բերանը կստիպուին նայնով վարուիլ, Երկրորդ գիտութեանց մշակութենէ յառաջ բղխածը՝ որուն մէկ ծայրը բարոյականի վրայ կըրթընցած է, զոր մարդս դրութեամբ եւ հետեւութեամբ միայն կրնայ ստանալ. եւ այս երկրորդը օր ըստ օրէ գիտութեան շնորհիւր յառաջ երթալու եւ ծաղկելու վրայ է եւ որուն կ'օժանդակեն բոլոր լուսաւորեալ ազգաց հասարակութիւնը, որպէս զի գիտութեամբ եւ դաժ կրթութիւնը տիեզերական ծաւալ մը ընդունի, եւ մարդկ կրթութեան շնորհիւր ազատ եւ հանգիստ կեանք մը վարեն:

Առաջինը ինչպէս վերը ըսինք մարդս իր ընտանիքէն, ազգակցէ եւ քաղաքէն կընդունի, առան

զղալու թէ ինչպէս կներգործէ իր վրայ, եւ մարդուս այս աւանդութեամբ ստացած կրթութիւնը՝ գրեթէ բոլորովին գործնական է :

Նոր սերունդը որդւոց յորդի յառաջ կանցնի, կաճի, կմեծնայ եւ կբազմանայ՝ բնականօրէն իր նախորդին աղդեցութեան տակ, եւ ուղղակի կ'առնու անկէ, լեզու, օրէնքներ, կարծիքներ եւ սովորութիւններ : Եւ մարդուս Հայրը եւ Մայրը կը սորվեցնէ իր որդւոյն այնչափ բան որչափ որ ինքը սորված է իր նախորդէն, եւ իր ժառանգն ալ ժամանակ մը կոյրօրէն հետեւելու դատապարտուած է :

Հետեւելու կամ նմանելու բնական այս միտումը մարդուս զարդացման հիմն է, որ մարդ առաջի անդամ քիչ կամ շատ, գէշ կամ աղէկ կրթութիւն մը կառնու,

եւ հարկաւ հետեւիլ կամ նմանիլ
չըլլար առանց քիչ մը լաւցնելու
իր ընդունած աւանդութիւնները
բայց եւ այնպէս գրեթէ ակամայ
կժառանգէ իր ծնած տեղին սովոր
ութիւնները եւ աւանդութիւն
ները՝ մինչեւ որ միտքը դարգանայ
եւ դատողութիւնը դօրանայ, թէ
պէտ եւ շատերն ալ առաջնով մի
այն գոհ ըլլալով կը սիրեն մնալ
նոյնութեան մէջ ինչ որ իրենց
նախնիքներէն աւանդուած է, եւ
ինչ որ իրենց նախորդէն սորվեցան,
եւ դուցէ անկէ աւելին ալ վատթա
րութիւն մը համարին. ինչպէս Արա
բացւոց մէկ ցեղը պատառաքաղով
կերակուր ուտելը եւ դանակով հաց
կտրելը մեղք համարած են, եւ Հա
յաստանի մէջ տեղ տեղ՝ արք իրենց
կանայքը հետերնին սեղանակից ը
նելը, եւ անոնց հետ նստիլ խօսիլ

անդամ մարդկութեան պատուոյն
նախատինք կը սեպեն եւ վատու-
թիւն. եւ ատեն մը Պարսիկներն ալ
ծովով ճանապարհորդելը մեզք կհա-
մարէին. մինչեւ պատերազմերու
շարժումը դիրենք ստիպեց ծովուն
երեսը հազարաւոր նաւեր ունե-
նալ. ասոնք ամենքն ալ նախապա-
շարեալ մտքերու եւ անկիրթ բա-
րուց արդիւնքներ են, որ բնու-
թիւնը կանբանացընեն :

Անոր համար հասարակօրէն այս
տեսակ կրթութեան միտք չղըր-
ուիր, բայց իր դանդաղ եւ ծանր
աղդեցութիւնը անուրանալի է հե-
տաքննին մտաց առջեւ. թէպէտ
այս տեսակ կրթութեամբ ալ կըր-
նայ մարդս ապրիլ եւ աշխարհիս
երեսը ընկերական կենցաղավա-
րութեամբ կեանք մը անցնել. սա-
ղայն շատ քիչ անդամ կրնայ դար-

դանալ, ինչպէս շատերէն վկայ-
ուած եւ հաստատուած է, որով
հետեւ եթէ միայն ասով մնայ միտ-
քը հազիւ թէ դոյն ուրեք պիտի
կարողանայ արդիւնաւորել իր ըն-
դունածը, ուստի եւ այս տեսակ
կրթութեամբ վարւողները կկաշ-
կանդին կը մնան, ուր որ էին ա-
ռաջ, եւ իրենց ճգունքը եւ աշ-
խատութիւնը գիւտերով չպսակ-
ուիր, եւ շատ անգամ մարդկու-
թեան քով այլակերպ հրէշներ եւ
հիդրաններ կը ձեւանան, եւ իրենց
սերունդն ալ եթէ ինոյնս յարա-
տեւէ՛ կրնայ դեռ եւս յեղափոխիլ
եւ իսպառ վայրենի եւ անկիրթ
վիճակի մը ենթարկուիլ :

Կրթութեան վրայ մինչեւ հիմա
խօսածներս օրինակաւ մը եւս հաս-
տատելու եւ ապացուցանելու հա-
մար, երեք հաւասարահասակ ան-

ուսում եւ տգէտ պատանիներ մէջ
բերենք, որոց միոյն բնակատեղին
ըլլայ Եւրոպիոյ կողմերը, միոյն
Ասիոյ եւ միւսին Եթովպիոյ աւա-
զուտ խորշերը, Երեքն ալ իրարմէ
մեծ տարբերութիւն մը կներկայա-
ցընեն, որպէս 8 առ 16 եւ առ 64
տարբերութեամբ. պատճառ, որով-
հետեւ ընտանիքնին, ազգերնին,
բնակած տեղերնին եւ քաղաքնին,
սովորութիւննին եւ աւանդու-
թիւններնին, զորս բնականօրէն
կանուան, հաւասարութիւն չու-
նին, ուսկից եւ բնականաբար կը
ծագի այս մեծ անհամաձայնու-
թիւնը, եւ թէպէտ երեքն ալ մարդ-
կային ազգը ամբողջացնող էակներ
եւ մարդ անունը կը կրեն, բայց
բանական աշխարհին մէջ մտքի
ընդունակութեան, գաղափարնե-
րու եւ զգացման մասին տարբեր

էակներ կը ձեւանան՝ ահագին պա-
կաս նշաններով :

Ներոպական պատանին իր հող-
ւոյ կարողութիւններուն մէջ ա-
ւելի սթափ, միտքը սուր եւ հան-
ճարեղ, ստացած եւ ստանալիք
գաղափարները իր մտքին առջեւը
որոշ եւ պարզ, սիրտը աշխուժով
լի, վառվռուն, զուարթերես եւ
գործունեայ, իրեն առաջնորդ ունի
իր ծնողացը, ազգակցւոյն եւ քա-
ղաքակցւոյն ազատ կացութիւնը
եւ նոցա մարդասէր եւ քաղաքա-
կիրթ բնաւորութիւնը :

Լայն ու ընդարձակ տեսիլներով
եւ սքանչելի առարկայներով եւ
գիւտերով իր միտքը յափշտակած
ունի, օր ըստ օրէ հետազօտու-
թիւնը կաւեչնայ. աշխարհս իր
կերպարանքը, եւ բնութիւնը իր
գաղանիքը կըսկսի մերկանալ անօր

դէմք: Նա՛ն աշն հասակին մէջ ան-
դամ ազատ կացութիւն մը կժա-
ռանդէ, ազատ է ընդունիլ կամ
մերժել ուրիշի մը սկզբունքը եւ ա-
ւանդութիւնները, եւ անդգայարար
իր ելեքարիկ մեքենայ մը գլուխ
ծուելու, շողոքորթելու հարկը եւ
բռնութիւնը իր վրայ չզգար . . . :

Նա՛ն երկնից նախախնամող յաւի-
տենական Բարձրելոյն մարդկային
սեռին պարզեւած առանձնաշնոր-
հութիւնները եւ որ մեծն է՝ անձ-
նիշխանական կարողութիւնը բար-
ւոք դրութեան մը մէջ սեղմուած
ըստ օրինի մարդկութեան կվայե-
լէ եւ ո՛չ թէ կվայլայէ ծանր եւ
դո՛ւր ձեռաց տակը, եւ ո՛չ ալ իր
անձին անէծք կկարդայ . . . :

Նա՛ն իր կենդանական շունջը ա-
զատ օդի մը մէջ կը ծծէ, թէ եւ
խարխուլ եղէգներով յօրինուած

աղքատիկ եւ գեղջկական խորճիթ
մը մէջ ալ ըլլայ, թէ եւ լոկ իր օ-
րական պարէնը չոր հացիկ մ'ալ
ըլլայ, բաւական է իր առաքինու-
թիւնները իր անձը եւ հողին ապ-
րեցնելու, բաւական է իր ունեցած
գոհ եւ ազատ կեանքը եւ անմեղ
կացութիւնը եւ խղճին գրպար-
տութեան եւ բանասարկութեան
մահահամբոյր շունջէն ազատ ըլ-
լալը . . . :

Նա՛ թէ եւ յետին չքաւորութեան
մէջ ալ ըլլայ, դարձեալ գոհ եւ սրտի
գոհունակութեամբ իր կենաց օ-
րերը կանցնէ, այնպիսի աշխարհի
մը մէջ, ուր մարդկային միտքը
խաւարին իշխանութեան ներքեւ
գերի չէ, ուր լոյսը՝ իր սահմանէն
տարագիր կմերթէ խաւարը, եւ
ուր թագաւորաց եւ իշխանազուն
արանց դահերուն բոլորը կանգուն

կկենան, խոհեմութիւնը, արդարութիւնը, մարդկային պարտքը եւ իրաւունքը, ուր բռնութեան սառն ձեռքը եւ բանասարկութեան մահահամբոյր շրթունքը իրենց վաղահաս եւ անաչառ դատակնիքը եւ հարուածը պատրաստի ունին իրենց նենգժոտ ճակտին դէմ՝ եթէ յանդդնին դլուխ վերցնել, ուր ամենքն ալ միմեանց ազատութեան պաշտպան, եւ ոչ մէկն ալ դարձեալ իր ազատութեամբը ուրիշի մը ազատութեանը կրնայ խոչնդոտ կամ արգելք ըլլալ. վերջապէս հոն՝ ուր ամենքն ալ հաւասար, ամենքն ալ միմեանց բարւոյն նախանձախնդիր, եւ ամենքն ալ միապէս կվայելեն բարձրելոյն շնորհած բարիքները:

Իսկ Ասիոյ մէջ բնակող թշուառ պատանին, թէպէտ բնութեան ամեն ձիրքերովը զարդարուած, ար-

իւն կը ցայտէ իր աչքերէն, կորով
եւ քաջութիւն իր տեղը, բայց եւ
այնպէս երկիւղը պաշարած ունի
իր սիրտը, ահը եւ դողը շրջապա-
տած է իր անձը, պառ սարսուռ
մը կը տիրէ իր ջերմ կուրծքին
վրայ, եւ բռնութիւնը կը ճնշէ իր
խեղճ գլուխ կոր մնալ, չիշխեր
քայլ մը յառաջ անցնիլ, դատա-
պարտուած է միշտ ետին նայիլ,
կերպիւ մը անձնիշխան կարողու-
թիւն ալ դերութեան վիճակի մը
մէջ սահմանափակ եղած է, կը
խորհի ազատ, բայց չունի արտո-
նութիւն խօսիլ, կարծիք յայտնել
եւ ազատ դործել. եւ որչափ որ
իր երեւակայութիւնը վառվռուն
կերպով կփայլի՝ այնչափ իր միտքը
խաւարով եւ միգով պատած է,
չունի առաջնորդ մը, չունի ձեռն-
տու մը, որ գինքը խաւարին իշ-

խանութենէ հանէ . կխորհի մինչեւ
ի վատութիւն խոնարհիլ, ծառայել,
հարկել եւ գերի ըլլալ երբ տկար
եւ անզօր է, բայց երբ կերպով մը
զօրութիւն ընդունի՝ իր յանդըգ-
նութիւնը, արիութեան գործքերը
եւ առնական քաջութիւնը ամեն
սահմանէն դուրս կելնէ :

Եթովպացի տղիկը գրեթէ իս-
պառ խեղճ եւ վայրենի վիճակի մը
մէջ կներկայանայ . գոյնով, կազ-
մուածքով, բնութեամբ եւ բոլոր
հանգամանօքը տարբեր . իր մարմ-
նոյն գոյնը թուխ, կերպարանքը
անճոռնի, նայուածքը ապուշ,
դէմքը դժնեայ, անձամբ նիհար եւ
երկայնավիզ, ընթացքը, շարժու-
մը, խօսիլը, ուտելը անասունէ մը
անտարբեր, եւ ինչպէս մարդկային
բնական յատկութեանց մէջ թերի
եւ անբնական վիճակի մը մօտե-

ցած կերեւի, նոյնպէս ալ մեծ մա-
սամբ բարոյականի դադափարները
զուրկ է. բանականութիւնը ան-
դործութեան դատապարտուած է,
միտքը խաւարով պատած, իր ա-
ռած կրթութիւնը վայրենի, ա-
ւանդութիւնները եւ սովորու-
թիւնները բազմադարեան, հնցած
եւ ազտօտած, մտքին մէջ ունե-
ցած դադափարները մի՞թիւն եւ ա-
նորոշ, եւ թուով շատ քիչ, խոր-
հածը եւ խօսածը ցնորական քան
թէ իրական եւ հետեւական :

Անցեալ տարի ճարտնի կատափա-
րութեան կողմանէ Փարիզի տիեզե-
րական արուեստահանդէսին դադող
դեպանին ըրած մեծ խելացութիւ-
նը մեր խօսքերուն ապացոյց մը
կրնայ ըլլալ, որ դաշնակ անուն
կենդանուոյն նկարագրութիւնը ը-
նելէն վերջը իր հանճարը կ'յայտնէ

ըսելով թէ « Արդարեւ այս կեն-
դանիին լեզուովը գրուածները
չառ գողար ու քաղցր են : Պէտք է
մեր երկրին մէջ ունենանք, եւ
Չինարէն դժուարահունչ լեզուէն
աղատինք » : Բնաւ խօսք չկայ ճա-
քոնի դեպքանին այս մեծ խելա-
ցութեանը, տես բնականութիւնը
ինչ աստիճանի մէջ հասեր է, տես
միտքը որչափ խաւարին քօղերովը
ծածկուած է, որ անասունի մը գո-
ռումը, աղաղակը եւ մոնչիւնը
կուղէ իր եւ քաղաքացւոյն իբր
գողար եւ քաղցր լեզուի մը տեղ
սեփհականել :

Այս տուած օրինակներէս յայտ-
նի կերեւի, որ մարդուս գիտու-
թեամբ ընդունած կրթութիւնը
ուրիշ գերազանցութիւն մը ունի,
որուն խարխախը հաստատ սկզբանց
եւ օրէնքներու վրայ կը հիմնուի

եւ որոշ նախատակի մ'ալ կը ծա-
ռայէ , որոնցմով ոչ թէ միայն
նախնի աւանդութիւնները եւ սո-
վորութիւնները հաստատութիւն
կղանեն , այլ եւ օր ըստ օրէ կմաք-
րուին կը պարզուին եւ աւելի կա-
տարելութիւն կատանան , կղեղեց-
կանան եւ կրարդաւածին եւ մարդ-
կութեան պատուոյն յարմար եւ
վայելուչ կըլլան ,

Որքան օր Նուսաւորեալ աղգաց
մէջ բարօրութիւն եւ յառաջադի-
մութիւն կայ նէ , այս ետքինովը
եղեր է , եւ այսօր միայն ասով իր
հրաշակերտը կպահուի , եւ օրէ օր
աւելի կընդարձակի մարդկային ի-
մացականութեան սահմանը եւ միտ-
քերը սքանչելի դիւտերով կբեզմ-
նաւորին եւ կպսակուին , եւ ի դուր-
չեն վատնուիր մարդկանց ճգունքը
եւ աշխատութիւնը ,

Այս գեղեցիկ եւ մարդավայել
կրթութեան նպատակը որոշ է ը-
սինք, որովհետեւ ոչ թէ միայն
մարդուս արտաքին կերպարանաց
վրայ համեատ եւ ծանր քօղ մը կը
ձգէ, եւ տեսական շարժումները
կկանոնաւորէ, այլ եւ մարդուս
միտքը, կամքը, սիրտը եւ խիղճը
հաւասարապէս կկնամէ, օրօրանէն
սկսելով մինչեւ այն օրը՝ ուր անխ-
կայ կը համնի կատարելութեան,
ուսկից վերջը անձնիշխան է եւ իր
կամքովը կրնայ կառավարուիլ,
Անիկայ ամեն բանէ առաջ մտքին
ստացական գաղափարները արդիւ-
նաւորելու համար գիւրին եւ ա-
պահով ճանապարհ մը կընտրէ, եւ
այն նախապատրաստութեան ըս-
կիզբը ձեռն կմխէ ի գործ դնել
ինչ որ իր ապագայ կենաց մէջ մեծ
կարեւորութիւն մը պիտի ընծայեն

իրեն համար, եւ որով միայն պիտ
կարենայ աշխարհիս մէջ մարդա
վայել կեանք մը անցնել, Երկրորդ
կըսկսի այն գաղափարները, աւան
դու թիւնները եւ սովորու թիւնները
ուշի ուշով քննու թեան տունել. հո
մեծ զգուշու թիւն կընէ, զի իր մտքին
չօչափածները ճշմարիտ սկզբան
վրայ հաստատեալ ըլլան եւ հետե
ւաբար օգտակար, եւ այս պա
րագայիս մէջ ազատ դրու թիւն մ
պաշտել կպարտաւորի. արհամա
րել եւ չտեսնալու դարնել այն տե
սակ կրթու թիւնները եւ աւանդու
թիւնները՝ որ մտաւոր եւ խոհու
էակը, գործարանաւոր զգայու
մեքենայ մը կդարձնէ, կապելո
կաշկանդելով մտքին խորհելու ե
տրամաբանելու կարողու թիւնները
Ուստի երբ հայրերը եւ մայրերը նոյ
եւ վարժապետները, եթէ տղայի

իտիսանակ ամբիծ եւ ուղիղ բարոյա-
կանութեան եւ դիտութեան վրայ
հիմնուած ազնիւ կրթութեամբ կըր-
թելու տեղ, կամքերնին, նախա-
պաշարունակն, կարծիքնին՝ իբրեւ
սկզբունքի մը եւ կանոնի մը տեղ
բռնաբարեալ սորվեցնելու հարկա-
դրած սեպեն իրենք ղիրենք, պար-
զապէս կըսեմ, որ այնպիսիները
տղուն թարմ մտքին դահիճ են քան
թէ օժանդակ եւ խնամածու,

Եթէ հայրը, մայրը, վարժապետը
եւ կամ պաշտպանը որչափ որ ի-
րաւունք ունի տղուն վրայ, կար-
ծելու չէ որ տղան ալ առանց իրա-
ւանց ըլլայ իր առջեւը: Տղայի մը
հայրը, մայրը եւ վարժապետը դիտ-
նալու են՝ թէ իրենք առժամանա-
կեայ հողաբարձու մ'են, եւ քանի
որ ամեն ատեն իրենց տղուն հետ
չեն կրնար ըլլալ եւ անոր հետ չեն

կրնար ապրիլ, պէտք է անանկ գե-
ղեցիկ կրթութեամբ մը եւ մեթոտո-
մը դաստիարակել, որ երբ գործը
կմնայ ինքնին կառավարիլ չխոտորի-
յաջ կամ անեակ, եւ չմոլորի մա-
ցառներու եւ փշերու մէջ եւ ար-
իւնչուայ ընէ իր մարմինը, եւ որ-
պէս զի կարողանայ լուսաւոր ի-
մացականութեամբ առած կրթու-
թիւնը բարդաւաճել, աւելի օրի-
նաւոր, համեստ եւ մարդավայել
չարժմանց տէր ըլլալ:

Ժիւլ Սիմօն այս մասին գեղեցիկ
ազդարարութիւն մը կընէ. « Ազէկ
վարժապետ մը այն մարդն է, կըսէ
որն որ կա՛ խաւ կը ճանչնայ պատ-
շաճութիւնները, եւ կրթութեամբ
եւ ուսման որոշ կարգի մը մէջ ա-
մեն միտքերը մի եւ նոյն մեթոտ-
ներով կըղթ այլէ »:

Այն այն աղուէն որուն դաստիար-

բակը անկիրթ եւ խեղճ վիճակի մը
մէջ կը գտնուի, եւ վայ այն տղուն
որուն ընդունած կրթութիւնը բա-
րոյականի եւ գիտութեան վրայ
հիմնուած չէ...: Ուստի կը կըրկ-
նենք դարձեալ թէ գիտութեամբ
տրուած կրթութիւնը տղային մար-
մինը, միտքը, սիրտը եւ խիղճը
հաւասարապէս կ'մշակէ եւ անոր
ապագայն կը պատրաստէ:

Մարդս թէ եւ բնական լոյս մը
ունի, որ իր կենաց ընթացից մէջ
անոր առաջնորդութեամբը կ'վար-
ուի, եւ որով ինքը անբան անա-
սուններէն կը տարբերի, բայց այս
լոյսը իր պայծառութիւնը, փայլը
եւ գեղեցկութիւնը մի միայն գի-
տութեան ձեռօք կրնայ ընդունիլ:
Մարդ մը՝ մարդ ըլլալու համար
մտաց մշակութեան կը կարօտի.
Միտքը եւ բանականութիւնը գի-

տու թեամբ իրենց լոյսը եւ արժէքը
կատանան:

Այս խօսքերուս հաստատու թեա-
նը համար ապացոյցներ մէջ բերե-
լու կարեւորութիւնը չեմ զգար
քանի որ ներկայ դարուս մէջ մար-
դոցմէ շատերը ճանչցած են եւ գի-
տեն՝ թէ մարդուս մտաւորական
դարգացման հիմը գիտութիւնն է
եւ եթէ գիտութեան վրայ հիմ-
նուի եւ ազնիւ կրթութիւն մը՝ ու
զիղ դաստիարակութեամբ, եւ եր-
կուքն ալ մէկտեղ բարոյականու-
թեան հիւթովը սնանին եւ ուն-
ճանան՝ բանականութեան արժէքը
կը բարձրացընեն. կը մաքրեն մար-
դուս բարքը, կճանչցնեն առաքի-
նութիւնը, կիրքերը կրթելով եւ
մեղմելով մտաց իշխանութեան
տակ կենթարկեն, երեւակայու-
թիւնը կարթնցնեն, տրամաբանու-

Թիւնը կուղղեն եւ յիշողութիւնը
կզօրացնեն, վերջապէս մարդկային
ապիկար ազգին գողգոջուն եւ
դիւրասահ ոտից առջեւը ուղիղ եւ
անխտոր պողոտայ մը կ'յարդարեն
անցնիլ՝ յառաջ երթալ. ապրիլ ա-
ղատ եւ վայելել ազատ Արարչին
ամենամեծ պարգեւած բարիքները:

Թեաւ որոս Բարոյական իմաս-
տասիրութեան երեւելի հեղինակը
գիտութիւնը մարդու հոգիէն նա-
խապատիւ կղասէ. « Հոգին կըսէ
թէ եւ գոյութիւն մ'է եւ գիտու-
թիւնը պատահում մը, բայց եւ
այնպէս գիտութիւնը հոգիէն աւել-
ի ազնուագոյն է. պատճառ, որով-
հետեւ հոգին առանց գիտութեան
անլոյս խաւարի մէջ կը մնայ », եւ
Պալմանտի առանձինն գիտութեան
վրայ խօսած ատեն գիտութիւնը
աշխարհիս տէրը կ'անուանէ. թէ-

պէտ եւ Նիկիանոս կայսրը՝ գիտու-
թեան ռիսերիմ թշնամին, իր գոռոց
թագաւորական գահուն վրայ տի-
րապետած՝ գիտութիւնը թոյն եւ
ժանտախտ իշխանաց կկոչէ եւ
կարհամարէ, բայց եւ այնպէս Նի-
կիանոսի այս տմարդի սկզբանց
վրայ ես չեմ դարմանար, քանի որ
ինքը իր արքայական հրովարտակ-
ներուն մէջ իր անունը ինչ գրե-
րով կապուիլը, եւ ինչ եղանակա-
ստորագրելուն կերպը անգամ չէ
գիտեր, եւ արքունի գիւանապե-
տաց ձեռաց եւ գրչին օժանդա-
կութեանը կը կարօտէր :

Ո՛վ որ գիտութեան ճաշակը ա-
ռած չէ, ո՛վ որ գիտութեան ին-
ըւալը չգիտեր եւ դայն տգիտա-
բար կ'արհամարէ, տարակոյս չկա-
լսելու թէ՛ նա եւ այնպիսին ի-
նչ ըւալն ալ չգիտեր, թէ՛ այն

պիտին մարդկութեան պարտքը եւ
իր ինչ քանի համար ստեղծուած
ըլլալն ալ չգիտեր, եւ հետեւաբար
անասունի մը նման կեանք մը կը
վարէ աշխարհիս երեսը:

Երկնից կամարին ներքեւ կպար-
ծի արեգակը իրեն համատարած
լուսովը եւ գեղեցիկ շառաւիղնե-
րովը, բայց երկրիս վրայ աւելի կը
պարծենայ սքանչելի ու գերազանց
գիտութեան արեւը, որ իր Լու-
սասփիւռ ցօլմունքը զինքը սիրող-
ներուն աչքին առջեւ քաղցր եւ
զմայլելի ըրած է եւ շատերուն սիր-
տը, միտքը, կամքը եւ հռանդը իր
վրայ գրաւած ունի: Այնչափ պայ-
ծառ է իր լոյսը, որ մինչեւ անգամ
խաւարին կռապաշտութեան դա-
րուց մէջ ալ իր լոյսը անաղօտ կը
լուսայլէր, եւ զինքը յարգող եւ մե-
արող Սոկրատներ, Արիստոտէլ-

ներ եւ Պղատոններ պակաս չէր
Աթէնք իրեն անուանը տաճարնե
եւ Մեհեաններ կնուիրէր, եւ այ
մեհեաններուն մէջ առատ զոհե
կը յաճախէր, եւ իբր իր երկրորդ
Աստուած մը կը պաշտուէր զիտու
թեան եւ իմաստութեան կուռքերը
եւ Աթէնքի հասարակութիւնը, որ
պահ մ'առաջ վայրենի վիճակի մը
մէջ կը գտնուէր, պահ մը ետքը
կերպարանափոխ կըլլայ, եւ զիտու
թիւնը թեւ կուտայ անոնց եւ Ա
թէնք յառաջագիւմութեան շաւղի
մէջ ոտք կոխելուն պէս կանցնի յա
ռաջ եւ զիտութեան իմաստու
թեան Մայր կանուանի, Ննչպէ
եւ արդի Արտագան, որ ատեն մ
ինչ վիճակ ունէր եւ հիմա ինչ է
Այս եւ ասոր նման շատ օրինակ
ներ զգալի ըրած են թէ Արկրա
գնդին ամենէն հարուստ ազգա

բարօրութիւնը եւ յառաջադիմութիւնը իրենց ազգին ամբողջութիւնը կազմող անհատից կրթեալ եւ գիտուն ըլլալէն կախում ունի, որոնք գիտութեան եւ ուսման շնորհիւ իրենց մէջ արմատացած հեռը, երկպառակութիւնը, սին եւ անոտի դադափարներու սպասարկութիւնը, նախապաշարումները մէկդի ընելով եւ դադափարները միացնելով՝ կ'յաջողին իրենց բարւոք սկզբանց յարատեւութեան մէջ, կ'բարւոքեն կենցաղավարութիւննին, կ'պատրաստեն իրենց համար գեղեցիկ ապագայ մը, եւ կ'ըզիւրացնեն իրենց ապրուստը եւ կենաց պիտոյքնին մտքի սքանչելի հանճարով:

Հայաստանի հզօր թագաւորներէն մին Արտաշէս, ուղեց շղթայակապ սանձել ովկիանոսի սեւա-

փրփոյր կատաղի ալեաց դոռող իշխանութիւնը, եւ ինքը իր կարողութեան եւ իշխանութեան սահմանէն դուրս ելլելով, գրեթէ անմտութեան յիշատակ մը թողուց պատմութեան էջերուն մէջ. իսկ այսօր բարձրագոյն ոյժ մը մի եւնոյն ալիքները բնական զիտութեան եւ մարդկային հանձարոյ ազդեցութեան տակ խոնարհեցնելով լայնատարած ծովու հարիւրաւոր ասպարէզներու միջոցը մէկ քանի օրուան մէջ սեղմելով եւ համառօտելով կկարճէ. նոյն եւ երկաթուղեաց եւ հեռագրաթերներու եւ դեռ անոնց նման այնչափ սքանչելի գիւտեր, որք երեւան ելած են եւ կելլան՝ կապացուցանեն թէ գիտութիւնը գիւրացոյց եւ պարզեց մարդկային դժուարութիւնները, եւ թէ այն

դժուարութիւններէն նպաստաւոր
եւ օգտակար միջոցներ մատոյց
մարդոց :

Չկայ մարդ մը որ կարենայ այս
կէտերուն մէկը ուրանալ , բայց այն
միայն՝ որն որ խաւարին մէջ կրնա-
կի : Արեւուն լոյսը շկրնար թա-
փանցել մինչեւ երկրիս խոր քա-
րանձաւներուն եւ հանգերու մը-
թին խորշերուն մէջ , ուր բնակող-
ները հարկաւ արեգական կենսա-
տու լոյսէն կզրկուին , եւ կամ Յ-
դիշէի սա խօսքը « Աոյր զրկի ի
ճառագայթից արեգական » . ալ մե-
զի խօսք շմնար խօսիլ անանկնե-
րուն դէմ՝ որո՞ք գիտութիւնը եւ
կլթութիւնը անօգուտ բանի մը
տեղ դնելէն վերջը զայն եւ անոր
հետեւողները կարհամարեն , եւ եթէ
կարենան իրենց մաղձոտ բնաւո-
րութեան դառնութեան եւ սրբա-

մտութեան մրոյրը անողորմաբար
անոնց գլխուն վրայ կ'թափեն . . .

Արդ քանի որ մարդկային ընկե-
րութիւն մը կրթութեամբ եւ գի-
տութեամբ կրնայ ստանալ յա-
ռաջագիմութիւն, բարօրութիւն,
փառք, պատիւ, ոյժ, զօրութիւն
եւ կենդանութիւն, եւ թէ միայն
դարձեալ անով կրնայ արդիւնա-
ւոր եւ տեւողական ըլլալ, ուստի
մեր պարտքն է փնտռել՝ գտնալ եւ
ընդունել այն թէ ու թիւններէն
գէթ մին, որով միայն կրնանք
ձեռք բերել ճշմարիտ յառաջագի-
մութիւն :

Մարդս իր ճակատագրին համե-
մատ քաշած վշտերուն մէջ մի
միայն մէկ մեծ ճշմարտութիւն
մը ունի, որով կ'մխիթարուի, եւ
թէ իր կեանքին եւ պատւոյն գէժ
գինող անակնկալ եւ դժխեմ հար-

ուածոց, դէպքերու եւ ոսոխաց
դէմ անկէ եւ անով քաջութիւն
եւ զօրութիւն կատանայ, եւ կամ
մտքին եւ խղճին բռնաւոր իշխա-
նութեանց խրոխտ գաւազանի
ներքեւ յակամայս բռնաբարեալ
սին գաղափարներու ծառայելու,
սպասարկանելու եւ պաշտելու
հարկը զգացած ատեն, որ մտքի
դատողութեան եւ միանգամայն
խղճի, արդարութեան եւ ճշմար-
տութեան դէմ ըլլան, մեծ ոյժ մը,
զօրութիւն մը եւ յոյս մը կարծար-
ժանի սրտին վառարանին մէջ, առ
տոն կոխել, արհամարել, վերջա-
պէս աչք առնել կամ յաղթել եւ
աղատիլ եւ կամ յաղթուիլ եւ մեռ-
նիլ, բայց ոչ վատութեամբ, եւ
այս մեծ ճշմարտութիւնը մարդու
ազատութիւնն է. այն մեծ պար-
զեւը, որ մարդս Աստուծոյ կը մօ-

տեցնէ եւ իր վերջին յուսահատա-
կան սոսկալի ճգնաժամներուն մէջ
« Աստուած իմ » ըսելով նոցա ա-
մենակարող բազուկները իրեն օգ-
նութեան կկոչէ . այս շնորհքը
այս երկնային պարգեւը, կենաց
եւ բարեաց տէրը եւ միակ Արա-
րիչը տուաւ մարդոցն : Բայց ապի-
կար մարդը, տկարամիտ մահկա-
նացուն, նենգ ժողովուրդը, մարդ-
կային ազգի հարստահարիչ գողոյ
իշխանաւորը, որ դեռ ինքը իր էութե-
անէն անտեղեակ, որ դեռ ինքը
իր անձին իշխելու անկարող, որ
դեռ ինքը յաջ կամ անհեակ կոխե-
լուն կստկածոտ, երբ իշխանական
գահուն աստիճանաց վրայ ոտք կը
կոխէ, գիտէ թէ իր պաշտօնը բռ-
նանալ է, գիտէ իր կոչումը հա-
սարակութիւնը հարստահարել է
գիտէ թէ Եգիպտական գերեաց դը-

լուխ կարգեցաւ, կուզէ իր եղբար-
ցը ձեռքէն Սրարչին շնորհած ա-
զատութիւնը խլել, կուզէ բանա-
կան էակները անբանի մը կամ լաւ
եւս ըսել մեքենայի մը պէս իրեն
կամացը գործիք ընել, եւ իրեն
ինքնահաւան սկզբանցը եւ եթ ծա-
ռայեցնել, իբր թէ իր տիրապե-
տած հասարակութեան բոլորին
խորհելու, խօսելու, կարծիք յայտ-
նելու եւ գործելու կարողութիւնը
ինքը եւ իր միտքն է, Ինքն իրեն
կըսկսի խորհիլ եւ հեղինակել այն-
պիսի օրէնքներ, որ իսպառ մարդ-
կային իմացականութեանը ամուր
կապեր եւ շղթայներ ձեւանան,
որուն դէմ հասարակութիւնը բո-
ղոքելու իրաւունքը ունի, որուն
համար յուզելու, վիճելու պար-
տաւորութիւն կայ:

Ճիւղ-Սիմօն մարդու մը եւ իշխաւ-

նաւորի պարտաւորութեանց վրայ
խօսելէն ետքը օրինաց վրայ դալով
կըսէ . « Օրէնքներ հաստատեցէ՛ք
իմացականութեան օգնելու , զայն
կենդանացնելու ու վարձատրելու .
չէ՛ թէ շղթայելու համար : Օրէնքի
զօրութիւնը մ'ի գործածէ՛ք մարդ-
կային զօրութիւնը նուազելու հա-
մար : Ամեն ազատութիւններու ա-
ռաջինը , ամենէն նուիրականը , ու-
րիշ ազատութիւններու աղբիւրը
խորհելու ազատութիւնն է : Ա՛յտք
է որ մարդիկ Նալիլէն ծնկան վրայ
բերած ըլլան անիկայ երկնից գաղտ-
նիքը մարդերուն երեւան հանած
ըլլալուն . . . » : Մարդախօսոշ բըռ
նութիւնը եւ տգիտութիւնը ամեն
քան կընէ . անիրաւը իրաւունք
տէր եւ իրաւունք ունեցողը անի-
րաւ եւ մահապարտ կրնայ ընել
Աւր որ լոյս չկայ , հոն նաեւ ա

զատութիւն չկայ, եւ ուր որ ա-
զատութիւն չկայ՝ խաւար է, եւ ուր
որ խաւար է՝ կենաց ասպանութու-
թիւն, բարօրութիւն եւ իրաւանց
պաշտպանութիւն ալ չկայ:

Մտքին եւ լուսաւորութեան ա-
նագորոյն թշնամին, մտքին դահի-
ճը, մտքին սխերիմ հակառակորդը,
Բռնութիւնն է: Այս բռնութիւնն
է, որ մտքեր խաւարի մէջ շղթա-
յակապ դերի ընել կուզէ. բռնու-
թիւնն է, որ մարդուս էութիւնը
կյաչմէ, բռնութիւնն է, որ մար-
դու բնութիւնը կվատթարացնէ.
Վերջապէս բռնութիւնն է, որ մար-
դուս բոլոր անձնիշխանական կա-
րողութիւնները կողոպտելով՝ գե-
րութեան եւ սարկութեան կմատ-
նէ, եւ մարդ յակամայս կատիպուի
կալ մնալ խաւարի մէջ, որ ձմեռ-
ուան երկարատեւ գիշերի նման

կը ծանրանայ իր կենաց վրայ, յ
սահաւորութենէն թմրութիւն մը
պաշարէ մարմինը. աչքերը կը դ
ուին եւ մահուան դայլուկը կպ
տի անոր տխուր գէժքին վրայ
Եզրպտական հարուածոց խաւարը
եւ Փարաւոնի խստասրտութիւն
եւ սրտմտութիւնը օր ըստ օրէ կ
ռաւելու, եւ Փարաւոն կժխտէ ի
խոստումը եւ ուխար. սոյն միջ
ցին դերութիւնը իր շղթայները
նորոգէ եւ կամրասանդէ, եւ յու
սահաւ մարդոյն օձիքէն բռնա
կը քարշէ զլտորել անել վնի մը մէ
ուր թաւալագլոր իյնողներուն վր
հատեալ ճակտին վրայ՝ բռնութե
սանն ձեռքը դրօշմած է սեւ տ
ներով սա հետեւեալ խօսքեր
« Անդ կացցես եւ զլոյս մի տեսցես
Եւ ահա այսպէս բռնութիւնը լա
եւս իր սեւ մահակը կժանրացն

մարդուս ճակատին վրայ՝ մինչեւ խո-
նարհել տայ ի վատութիւն, մինչեւ
այն խորհող եւ խօսող էակը անըզ-
գայութեան դատապարտուի, եւ
բռնութեան սիրելի նպատակն ալ
գրեթէ մի միայն այս է :

Այս տեսութեամբ քանի որ ա-
զատութիւնը գիտութեան հետ
զուգակիր չէ, եւ ի միասին քայլ
չառներ, համարէ թէ իսպառ անօ-
գուտ եւ ապարդիւն եղած կըլլայ :
Գիտութիւնը առանց խորհելու ա-
զատութեան չըլլար, եւ գիտու-
թեան ամենէն հարկաւորը, խոր-
հելու եւ մեր խորհրդածութիւնը
ուրիշին հաղորդելու ազատու-
թիւնն է կրսէ ժիւլ-Սիմօն, եւ քա-
նի որ անհատ անձ մը, հասարա-
կութիւն մը, ազգ մը եւ տէրու-
թիւն մը իր էութիւնը չկորսնցու-
նելու եւ չվատթարացնելու համար

պէտք է լուսաւորուի, կրթութեան
և գիտութեան շաւղին մէջ քա-
լէ և յառաջագիմէ, և քանի որ
առանց խորհելու ազատութեան
գիտութիւն, յառաջագիմութիւն
հնարին չէ, յայտնի է որ՝ նախ կը
պարտաւորինք սկզբունք ընդու-
նիլ և անոր համեմատ վարուիլ,
եթէ կուզենք վայելել և անոր
հետեւութիւնն ալ :

Գրեթէ ներկայ դարուս մէջ ա-
զատութիւնը իր քայլը կառնու քա-
ղաքակրթեալ իշխանութեանց ը-
նորհիւր, բայց դեռ ժամանակը չը
հասաւ այս սկզբունքը ընդհանրա-
նալու, դեռ ազատ խօսելը կարծիք
յայտնելը իր տուգանքը ունի մե-
քնակած երկիրներուն մէջ, Արդ
Յոյն բանագէտներէն մէկը կըսէ
« Ամեն բան ազատ կխորհինք, բայ-
ամեն բան ազատ խօսելու դի-

արտօնութիւնը չունինք» . նոյնը կը
կրկնեմ եւ ես , եւ կցաւիմ մեր այս
անկարողութեանը վրայ . ասոր
պատճառները յայտնի են եւ բա-
ցատրութեան կարեւորութիւն չու-
նին Բայց ի՞նչ օգուտ , որ բրա-
նութիւնը եւ իրեն կուսակից եղող
տգիտութիւնը դեռ կշարունակեն
իրենց ոճիրը , դեռ շատերուն մա-
տաղ մտքերուն դահիճ կհանդիսա-
նան , դեռ մարդկային իրաւունքը
ոտնակոխ կըլլայ , դեռ հուր , սուր ,
երկաթ կտեղայ մեր գլխուն . . .
դարձեալ ի՞նչ օգուտ , որ մարդուս
միտքը սահմանափակ ըլլալ կպա-
հանջուի , խորհիլը , խօսելը եւ կար-
ծիք յայտնելը իր վաղահաս պա-
տիժը իր գլխուն վրայ պատրաստի
ունի : Դարձեալ ի՞նչ օգուտ , ի՞նչ
չան , քանի որ կպահանջուի իր
մեքենայ մը շարժիլ այն մարդկային

օրէնքներուն յարմար եւ համեմատ,
որոնցմէ շատերը գրեթէ անձնական
շահը, կիրքը, մարդահաճութիւն-
նր . . . գրած է, առանց քննելու եւ
խմանալու թէ՛ անոնց սկզբունքը
ճշմարտութեան, արդարութեան
թէ անիրաւութեանց վրայ հիմնեալ
է, եւ թէ անոնք Արարչին ամե-
նասուրբ կամացը հաճոյ եւ պաշ-
տելի գրութիւններ են . եւ թէ ա-
նոնք կժտռայեն մարդկային բարո-
ւթութեանը եւ յառաջագիւմութեան-
նր, անոնք քննելու եւ գիտնալու
իրաւունքը չունինք, այլ պարտա-
ւենինք կոյրօրէն հետեւելու : Բայն-
այս պարտքը ո՞վ գրեր է — մարդը
ուստի եւ մարդն ալ այնչափ իրա-
ւունք ունենալու է քննելու եւ
գիտնալու՝ որչափ այն օրէնքը հե-
ղինակողը մարդը ունի :

Անցնինք . . .

Յաճախ բռնութիւնը, առիտութիւնը եւ նախապաշարումը ծուռ, կեղծ եւ մոլար գրութիւնները կը ծածկէ՝ միջին եւ թանձր վարագոյներ քաշելով անոնց շրջապատը:

Իշխանութիւնը բանտ, տանջանարան, շղթայ, կախաղան եւ մահուան գերութիւն կկոչէ: Նախապաշարումը անէծք, պատուհաս, դժոխք եւ դայրոյթ կգոռայ, իրեն մերձեցող եւ դինքը հետադուրս անձին դէմ, որ ճրագի մը ծայրիկուզէ վարագոյրին մերձենալ . . . Սպառնալիք կարձակէ. հեռացիր ասկէ կրսէ, այն քու գիտնալու եւ հասկնալու ընդ չէ, քու սահմանէդ դուրս մի ելլար, քու վիճակդ անզգայութիւն եւ անշարժութիւն է . . .

Ազողողայ խեղճը, սիրտը կարողի, որովհետեւ իր մերկութիւնը

պիտի խայտառակութի . հետեւէ մի-
այն դու իմ սկզբանց կրսէ , պաշ-
տէ իմ օրէնքներս , եւ անանց որ
մտքի ծնունդ ըլլալը մի հարցու-
ներ . . .

Պեղեցիկ առարկութիւն . . . աղէկ
պաշտպանութիւն եւ բարի տիրա-
սիրութիւն մը . . . բայց մարդու հա-
մար չէ այս , անասուն անդ ամ նախ
ուտելիքը եւ կերը , կհոտոտէ եւ
եթէ իր ախորժակին յարմար գալ
կուտէ , ապա թէ ոչ կհեռանայ .
ուր մնայ մարդս , որ իրեն համար
կարդուած օրէնքը քննելու արտո-
նութիւնը չունենայ :

Ասոր համար շատ դարերու մէջ
մանաւանդ կռապաշտութեան խա-
ւար ժամանակները այս գեղեցիկ
սկզբունքէն հեռու կեցող զիտու-
ները չկարացին ճշմարիտ գիտու-
թեան ճաշակը առնել . եւ իրենց

դիրենք դատապարտեցին դո՛հ ըլլալ
ուրիշին սեղանին հացին փշրունք-
ներովը :

Ժիւլ-Սիմօն 16-17^{րդ} եւ 18^{րդ} դա-
րերը իրարու հետ համեմատելով
կ'առարկէ թէ « Այնչափ արդիւ-
նաւորութեան յաջորդող ամու-
թեան պատճառը բացատրել դժ-
ուարին է : Սակայն մարդկային միտ-
քը մի եւ նոյն էր, եւ բնութիւնը
ազահութիւն ըրած չէր երեւելի
մարդեր հանելու մասին : Սուրբ
Թովմաս, որ ամենէն երեւելին էր,
տարօրինակ զօրութիւն մը վստահեց,
եւ իր այնչափ աշխատութեան ար-
դիւնքը եղաւ սակաւ ինչ վարդա-
պետութիւն : Եւ չուէին այս
դիտուենները, որ այնչափ եռան-
դատու հետաքրքիր, այնչափ մար-
դասէր, այնչափ յանդուգն եւ մինչ-
եւ ցմահ դիտութեան անձնանը-

ւէր մարդեր էին : Ազատութիւն
չունէին :

Նորութիւնը անողօքելի կանոնի
մը ներքեւ կխեղդուէր , կկորսուէր ,
մարդկութեան առջեւ ուրիշ բան
չհանելով , եթէ ոչ իր գերմարդ-
կային ջանքերու տեսարանը : Այս
հակայները Անգղիայի պատժա-
պարտներուն պէս դատապարտեալ
էին դարձնելու աղօրիքի մը երկա-
նաքարը , որն որ աղալու բան մը
չունէր :

Հաւաքարանութեան մէջ ան-
փոփուած էր մարդկային միտքը :
որ անդադար յառաջագրութեւն
դէպ ի եզրակացութիւն կերթար :
առանց կարենալու ոչ յառաջագ-
րութիւնը ընդարձակել , ոչ եզրա-
կացութիւնը փոխել եւ ոչ այս աս-
չեցուցիչ ոճէն դուրս ելել : Ուսում-
նարանի մէջ սկսելով իրեն կսոյ-

վեցնէին թէ Սրիստոտէլ մեր թուա-
կանէն 400 տարի առաջ ուշի ու-
շով քննած ու սորված էր այն արա-
հետը ուսկէ անորմէ ետքը մարդ-
կութիւնը յուսահատարար պիտի
անցնէր մինչեւ վախճանը հասնելը»:

Գրեթէ մարդկանց մեծագոյն մա-
սը ուղղակի այս կէտը կհայի. եւ
գէպի այս անշարժ կեդրոնը ուղ-
ղած են իրենց միտքը, եւ անշար-
ժութեան հետ անքակտելի կերպով
լծորդուած եւ ամեն մէկ ընթացք-
նին անշարժութիւն կը քարոզէ.
բայց աւելի յուեզոյնը այն է ինչպէս
կըսէ Սոկրատ, որ ինչ վիճակի հա-
սած ըլլալնիս չենք կարող որո-
շել. մարդ թէ անասուն, բանա-
կան՝ թէ անբան, Աստուածապաշտ
թէ Գիցապաշտ, հաւատացեալ թէ
անհաւատ ենք, բայց մէկ քանի-
ները ինձ պիտի ըսեն թէ այդ կե-

տէրը մի բնատուեր, անցիր, գնան այն
ճամբէն, որուն վրայ աշխարհ կը
թաւալի եւ ուսկից մենք կերթանք,
Այս անորոշ եւ կեղծ գրութիւն մը
ըլլալ կերելի եւ գրեթէ պարզա-
պէս անկրօնութիւն մը քարոզել է
մարդ եղողին համար բարոյակա-
նութիւն մը եւ կրօնք մը պէտք է,
եւ կրօնի սրբութիւնն է (1), որ մար-
դուս ճակատագիրը կթելթեւցնէ
յաւիտենականութեան այնչափ յոյ-
սերով զոր աշխարհիս Փրկիչը
խոստացաւ զինքը սիրողներուն,
այս է ընդհանուրին կարծիքը եւ
ասոր կը հետեւին բոլոր ուղղա-
խոն անձինք, ուստի մահկանա-
ցութիւն պարտաւորութիւնն է՝ ժա-
մանակ ժամանակ վայրկեան մը
կանկ առնուլ, ձեռքը ճակատին դը-

1 Կրօն + Քրիստոնէական :

նել՝ մտածել իր կոչումը, դիտել իր
ընթացքը, խորհիլ իր սկզբանց ուղ-
ղութեանը վրայ. եւ իր այս աշ-
խարհիս մէջը ինչ ըլլալը, ուր եր-
թալը, եւ ինչ պաշտօնիւ եկած
ըլլալը հասկնալ, ինչ վիճակի մէջ
ըլլալը քննել, եւ անոր համեմատ
դարման տանիլ պէտք եղածը գոր-
ծել:

Այս փորձերը գրեթէ տակաւին
մեր մէջը երեւցած չէ, կան շատ
մարդիկներ, որ անզգայ եւ ան-
շարժ գրութիւն մը պաշտելու հա-
կամէտ են: Մտքերը միզապատ
խաւարի մը մէջ շնջապատած է.
լոյսը ելլելու եւ լոյսին հետեւելու
աշխոյժ եւ եռանդ չկայ: Քայց եւ
կըսեմ, եթէ մարդ չդիտեր ամեն
ընէ առաջ լոյսին հետեւելու, ա-
ղատութիւնը սիրելու եւ ճշմար-
տութիւնը մեծարելու, թող ձեռք

առնու եւ կարդայ ամենէն գեղեցիկ, ամենէն փառաւոր Աստուածախօս վարդապետութեանց Ս. Գիրքը, դոր աշխարհիս փրկութեանը համար քարոզեցաւ. « Լոյսը խաւարին Տէր կը լայլէր, կըսէ, և խաւարը շոյ չհասկցաւ. ինչը աշխարհիս Տէր երևաշխարհս անով եղաւ, և աշխարհս չճանչցաւ անիկայ, իրեննէրուն եկաւ և իրեննէրը չընդունեցին անիկայ »: Նոյն ինքը Տէրն ալ կըսէ « Ճշմարտութիւնը և կեանքը էս է՛մ. ո՛վ որ ինձ կոտորէ խաւարը շոյ չի ճանչ »:

Այս կենդանի վարդապետութիւնը, այս փրկութեան կոչումը, որ լսողներուն եւ ընթերցողաց սրտին անկողը բերկրութիւն եւ յաւերժական ուրախութիւն մը պէտք է պարգևեւել, գրեթէ դաս մը մարդկան սիրտը ահի, դողի եւ սարսափի մէջ ձգեց. բռնութիւնը եւ ար-

դիտու թիւնը խապառ էրես դարձուց ու գոչեց անուելի աղաղակներով « Տէր՝ մեզի անակնկալ ժամու մը մէջ տանջելու եկար » . ու սկսաւ աւելի խաւարին խորերը թափանցել . . . :

Այս կենսատու ձայնը, որ խաւարէն ելէք կկոչէր . այս ձայնը, որ անուշիկ եղանակաւ մը լուսոյ, փրկութեան եւ աղատութեան յապարէզը առաջացէք կըսէր . այս ձայնը, որ ինծի հաւատացողները խաւարը չպիտի մնան, եւ յաւիտեան չպիտի մեռանին կքարոզէր, մարդ ոցմէ արհամարուեցաւ եւ նախատուեցաւ իբր հիւսնի մը որդի . Աւերջապէս այս լոյսը, որ խաւարին մէջ կփայլէր . այս լոյսը, որ խաւարը նստողներուն մեծ լոյս ծագեց եւ մահուն ստուերին մէջ կեցող գերիններուն ալ փրկութեան եւ ա-

դատու թեան կենդանու թիւն պար
գեւեց . այս լոյսը , որ եղիցի ըս-
լով աշխարհիս հիմունքը դրաւ , ե-
լոյսը ստեղծեց . այս լոյսը , որ եր-
կինքը ու երկիրը չկայէն՝ կայ ըրա-
խումբ մը մարդիկներէ մոլորեցո-
ցիչ անունը կրեց :

Տես դու մարդկանց խելքը , մարդ-
կանց այս մոլար ընթացքը , որ լոյս
եւ ճշմարտութիւնը արհամարելով
սիրեցին խաւարը , մեծարեցին մու-
թը , եւ երկաթի շղթայներով կապ-
ուեցան մնացին խաւարին իշխանու-
թեան հրամանացը ներքեւ գերի ե-
տարուկ :

Բայց մինչդեռ Սրբ դարը , որ այ-
նու իրական վարդապետութեան
համաձայն լոյս , լոյս , կրթութիւն
գիտութիւն եւ ազատութիւն կկո-
չէ , պէտք են ճանաչել դարուս ո-
գին , ժամանակ է արթննալու , կըրկ

նեմ խօսքս, խաւարը ապրելու ժա-
մանակը անցաւ:

Հայէր՝ իմ եղբայրներս. սթա-
փինք, ճանաչէնք վիճակնիս, քըն-
նէնք ընթացքնիս, բաւական է կը-
րած վիշտերնիս, բաւական է ալ,
մեր այս անշարժ դրութեան մէջ
կենալ եւ ապրիլը. մեր նախնիքը,
մեր Ս. Հայրերը այս ընթացքը հու-
նէին. անոնցմէ շատերը եռանդոտ,
արի, Աղգին եւ Արօնի սիրոյն հա-
մար անձնանուէր զոհեր էին, եւ
որոնք ազգին լուսաւորութեան հոգ
եւ խնամք տարին:

Եղաւ ժամանակ, որ Աղգերնիս
ասկէ աւելի խեղճ վիճակներու մէջ
ալ դտնուեցաւ, եւ գրեթէ մէկ
քանի անգամ իսպառ բնաջինջ ըլ-
լալու վտանգները իր գլխէն ան-
ցուց, եւ այս նեղ պարագայներուն
մէջ ազգութեան նաւը ազատող

ազգին անկենդան մարմնոյն ոյժ
եւ շարժում տուող դիւցազուններ
յառաջ եկան. որոնք կգործէին ո
այնչափ հնարքի եւ խելքի ոյժով
որչափ մեր Ազգը սիրող Նախա
խնամութեան ձեռք:

Երբ սուր ակնարկ մը ձգենք ժա
մանականերու շղթային վրայ, անո
ամեն մէկ օղակին հետ պիտի ներ
կայանայ մեր աչքին դէմը՝ այ
մեր ըսածները. եւ նոյն իսկ մեր ազ
գային պատմութիւնն ալ շօշափե
օրինականեր կընծայէ այս մասին, ե
մեր խօսքը կհաստատէ:

Հայաստանի ըստ սուրու թեան հա
խորդ դարերու ժողովուրդը, եր
գերութեան եւ ստրկութեան մաս
նուած տգիտութեան անլոյս խա
ւարին մէջ անզգ այաբար կխորդ ա
եւ իր նախնի թագաւորական փառ
քերէն զուրկ՝ բռնութեան եւ ս

նիշխանութեան հարուածներով վր-
տանգեալ կկենար. Վաղարշակ ա-
նունով հոօր թագաւոր մը թաք
կելլէ Պարթեւական ցեղէն. եւ իր
Յրշակ եղբօրը ձեռնառուութեամբը՝
Ազգիա նոր կենդանութեան ոգի
մը կսպարդեւէ Յրշակունի հոօր թա-
գաւորութեան հիմը դնելով. եւ
Ազգին օգտակար, պիտանի եւ վա-
յելուչ եղած բարեկարգութիւնները
հոգալէն վերջը՝ Ազգասէր եռան-
դով մը նախնի Հայկազանց պատ-
մութիւնը ձեռք կբերէ:

Հայաստանեայց ժողովուրդ մը,
երբ գրեթէ իր վիճակէն իսպառ
անտարբեր դրութիւն մը բռնած,
անբարոյականութեամբ օր ըստ օրէ
դէպ ի մտլութիւնս կյառաջէին, եւ
այն աշխարհակուլ կորստեան վիհը
լեցընելու դայթ ի գայթ յառաջ
կերթային, Աբդար բարեպաշտ՝ Ե-

դեսիոյ Հայոց արքայն աշխարհիս
Փրկչին սէրը Հայ ժողովրդեան վրայ
կը գրաւէ իր խորին հաւատքը անոր
ընծայելով եւ Քրիստոնէական հա-
ւատոյ եւ Ս. կրօնի լուսաւորու-
թեան եւ ուղիղ բարոյականու-
թեան սկզբունքը կհիմնարկէ Հա-
յաստան աշխարհին մէջ՝ Թագէի Ս.
Առաքելոյն քարոզութեամբը :

Հայաստանեայց ժողովուրդ մը
երբ կրկին կռապաշտութեան խա-
ւարին մէջ կընկղմի, եւ իր ճշմա-
րիտ Աստուածը մոռացած Անահ-
տայ եւ այլոց կռոյց ամբարիշտ եւ
դարչ սեղաններուն ախռած մի-
զին եւ ծուխին մէջ թմրած կթար-
թափի, Ս. Քրիզոստ Լուսաւորիչ Ս
Աւետարանէն ընդունած լուսով
սոսկալի չարչարանաց կհամբերէ
եւ Հայաստան աշխարհի կրկին լու-
սաւորութեան Հովուական պաշ-

տօնը կվարէ , եւ ազգը խաւարին
դերու-թեանէն կազատէ , եւ Տրդատ
Հայրենասէր արքայի աջակցու-
թեամբը Հայաստան աշխարհի փառ-
քը նախանձելի կհանդիսացնէ բո-
լոր աշխարհի առջեւ :

Հայաստանեայց ժողովուրդ մը ,
երբ խորին թմրու-թեան մէջ ինկած
կխորդար , եւ իմացականութիւնը
իր ճմլիչ պատեանին մէջ շղթայա-
կապ կճնշուէր եւ հողւոց կհանէր ,
եւ ժողովուրդը իսպառ զգայական
կենաց ձեռնամած ստրկութեան
մէջ կծառայէր . այս ժամանակին
Սահակ եւ Մեսրոպ ոտք կելլէ ,
եւ հազիւ թէ իրենց արտեւանունք-
ներնին աչքերնուն վրայէն վեր
կառնուն , եւ ահա իրենց ճմլած ,
ճնշուած միտքերը պարարելու , նոր
հիւ-թ եւ նոր անունդ փնտռելու
ջանիւք Վասմշապուհ Յրշակունի

ուսումնասէր արքային օժանդակութիւնը կը խնդրեն, եւ որուն աջակցութեամբ իր Հայ լեզուն, Յունաց, Ասորաց եւ Պարսից լեզուներու ստրկութենէ կաշատեն, եւ Աստուածային ամենողորմ Նախախնամութիւնը երկնային շնորհքով մեր լեզուին տառերը սրբոյն Մարութայ կյայանէ, եւ Հայ ժողովուրդն ալ բազդաւորութիւն կունենայ իր մտաց մշակելիք դործին ձեռք ձգել:

Հայաստանեայց ժողովուրդ մը մինչ դարձեալ դերութեան լոյծը կը կրէ, եւ Արշակունի դահը եւ թագաւորական սերունդը իսպառ իր քնացինջ կորստեան հարուածը կրնդունի եւ Ազգը 45 \ 1 տարիի չափ անիշխանութեան խեղճուկ վիճակի մը մէջ ամեն կերպ աղէտքներու եւ հալածանքներու կենթարկուի. Բազրա

տունեաց ցեղէն Սմբատ խոստովա-
նողին որդին Աշոտ օտք կելլէ. սա
իր ազգակցացը վրայ մեծ գուժ մը
կցուցնէ. Հայաստանի աւերակ դար-
ձած երկիրները կրկին կնորոգէ եւ
երկրագործութիւնը կծաղկեցընէ,
եւ իր ազնիւ Ազգասէր եւ խմաս-
տուն բնաւորութեամբը, ամենուն
սիրելի ըլլալով կկանգնէ Յագրա-
տունի թագաւորական Քահր Յա-
գարան արքունի քաղաքին մէջ, եւ
իր քաջ Արաս եղբայրը սպարա-
պետ կարգելով կհալածէ Հայաս-
տան ռոնակոխ ընող թշնամիները,
եւ ինքը կրկին թագով եւ ծիրան-
եօք կպսակուի Վասիլ անուն Յու-
նաց կայսրէն, որն որ ազգաւ Հայ
եւ Արշակունի ցեղէն էր:

Վերջապէս Հայաստանեաց ժո-
ղովուրդ մը, մինչ դարձեալ կրկին
կհամբուրէ գերութեան երկաթի

չղթայն, ու ալ վերջին յուսահա-
տական վիճակի մը մէջ աստ եւ
անդ գաղթել եւ թափառիլ կսկսի-
Քաղրատունի եւ Արծրունի թագա-
ւորութեան գահերը հիմն ի վեր կը
տապալի, եւ Հայաստան աշխարհին
մէջէն թագաւորութիւն բառը իր
մնացորդ տառերը ժողովելու կը
սպարաօտուի. եւ Ազգը 50 տարի
մը չափ՝ ամենէն ցաւալի, ամենէն
աղետալի թշուառութիւնները կը
քաշէ. մինչեւ Քաղկայ ազգական-
ներէն մին Աուբէն Ա. Քաղկայ բրո-
նուելու միջոցին Արլիկիա կիփախշ
եւ հոն գանուող Հայոց իր կատա-
րելութեամբը եւ քաջութեամբը սի-
րելի կըլլայ, եւ քիչ ժամանակի մը
մէջ բերդերու եւ քաղաքներու սի-
րելով՝ Արլիկիոյ մէջ Աուբինեան
թագաւորական գահը կկանգնէ
եւ Ազգը իր կենսական ոյժը կգտնէ

Դեռ եւս ասոնց նման շատ երեւելի Ազգասէր դիւցազուններ եւ քաջեր յառաջ եկան, որոնք Ազգին բարիքը իրենց անձնականէն վերադաս բռնելով, աշխատեցան Ազգին սիրոյն համար, եւ իրենց անմահ գործքերը պատմութեան էջերուն մէջ՝ մեզ յաւերժ քաղցր յիշատակ եւ բարի օրինակ ըլլալ թողուցին, որոնց հետեւելու պարտքը ամեն Հայ սրտեր ալ պէտք են ունենալ:

Արդ սիրուն տղիկ, դուք՝ որ Ազգին ապանդի պայծառութեան, լուսաւորութեան եւ վերակենդանութեան յոյսերն էք, դուք հաճութիւն ունեցէք քանի մը վայրկեան կանկ առնուլ եւ ճակատնիդ շօշափելու եւ խորհելու՝ թէ ինչ էք դուք, եւ ինչ են ձեր անհրաժեշտ պարտաւորութիւնները, զորս դրե-

Թէ լիով ին մինչեւ ցարդ խօսեցանք
Անգամ մը՝ իր հայրենի բնիկ երկ-
րէն տարագիր եղող խեղճուկ Ազգը
աչքերնուդ առջեւ առէք, եւ անոր
անցեալ եւ ներկայ կացութիւնը
նկատելով, ապառնի մէջ անոր բա-
րեկեցութեանը եւ յառաջագիտու-
թեանը հոգ եւ խնամք տանելու ջա-
նացէք: Տեսէք միանգամ նորա քա-
շած վշտերը. նկատեցէք միանգամ
զայն շրջապատող մթնոլորտին դեղ-
նութիւնը. . . փոթորիկի նշանները
օր ըստ օրէ աւելնալու վրայ են
եւ Ազգը մեծ իրաւամբ կպահանջէ
ձեր օժանդակութիւնը այն օրը
երբ Ազգային հաւը դուցէ զար-
հուրելի արեւոտութեանց մէջ սկսի
տարուքերիլ, եւ սկսի տեղալ ի
վրայ հազարաւոր մահացու շան-
թեր, դուցէ խաւարի անոր մթնո-
լորտը, եւ կորանցունէ իր Ազատու-

Թեան յայսին միակ ԱՍՏՂԸ՝ որ հիմակու հիմա իր աղօտ ցօլմունքը արդիլելու պակաս չեն ձմեռուան պատառատուն ամպոց բազմութիւն մը . . .

Հայ մանկտիք, Աղգը ձեզմէ եւ միայն ձեզմէ կսպասէ իր ազատութիւնը անողորմ բախտին ճիրաններէն՝ որոնց մէջ այժմ դեռ կհեծէ եւ կարեկցութիւն շարժող հայեցումածքով առ ձեզ կհայի Յ՛ն ուրեմն դարձուցէք աչքերնիդ դէպ ի մեր մայրիկը Հայաստան. տեսէք անոր արքունի եւ հոցակապ շինումածոց աւերակները, դուժ ունեցէք անոր վրայ, սիրեցէք անոր ախուր, բայց նազելի դէմքը, Ձեր մայրիկն է անիկայ, Ձեզի կուզէ, Ձեզի կթախանձէ, բացէք Ձեր ազանջները անոր աղեկէզ հառաչանայ դէմը, ցաւակից եւ վշտակից

եղէք ձեր սիրուն Մօրը Հայաստանի
եւ եթէ կուզէք ճշմարիտ յառաջա-
դիմութեան շաւղէն չխոտորիլ
կուզէք ձեր քաղցր նպատակին
հասնիլ, կրթուիլ, ուսմունք սոր-
վիլ եւ մարդ ըլլալ, կուզէք որ Ձեր
անուններն ալ Ազգային պատմու-
թեանց էջերուն մէջ նշանաւոր ըլ-
լայ, անցեալէն օրինակ առէք. եւ
Ազգային պատմութեան փոշին
խառնելով իր վաղեմի տոհմային
թշուաութեանց հետ, պատճառ-
ները փնտռեցէք, եւ ներկայինմէ-
այն պատճառներէն խորշելով պատ-
րաստուեցէք ապագային յաղթու-
թեան համար, որ է Ազգին բարձ-
րութեան շէնքի կանգուժը. եւ այ-
շէնքին միմիայն հաստատուն հիմ-
ադատ դրութեամբ մտքերու լու-
սաւորութիւնն է, որ գաղափար
ները միանալով ամենքը մէկ՝ ձեռ-

ձեռքի տուած ոտնակոխ ընեն Աղ-
ղին հարստահարիչ պատճառները:

Արդի Հայ երեւելի հեղինակներէն մին գեղեցիկ տեսութեամբ մը կառարկէ թէ «Աղղ մը երբ լուսաւորելու կղիմէ, բռնութիւնը եւ իշխանութիւնը բնականօրէն կնքուազի, վասն զի ճշմարիտ իշխանութիւնը ժողովրդեան ձեռքը կանցնի. եւ թէ ասիկայ բարոյական եւ իմացական զօրութեամբ կը զարգանայ: Այս զօրութեամբ է որ ժողովուրդը իր արժանաւոր կայանը գտնելու համար կյառաջագիմէ»: Եւ Ա. Հիւկօ ալ «Քանի մը ժայռեր չեն կրնար արգիլել, կըսէ գետ մը իր ընթացքէն. դէպքերը անհրաժեշտ կպատահին եւ կանցնին մարդկային դժուարութիւններուն մէջէն»:

Հաւատացէք ինձ՝ եթէ միահա-

մուռ աշխատինք, թողունք երկ-
պառակութիւնները եւ կուսակցու-
թեան ողին պիտի յառաջանանք
քանի որ ներկայ դարս լուսաւո-
րութեան եւ յառաջադիմութեան
բարեկամ եւ ձեռնտու կհանդիսա-
նայ. . . :

Ազատութեան եւ քաղաքակրթ-
թութեան երկնագոյն դրօշակները
Եւրոպիոյ հորիզոնին վրայ ծածան-
ուած ատեն, մենք ինչո՞ւ Ասիոյ մէջ
չպիտի հաստատենք՝ քաղաքակրթ-
թութեան եւ լուսաւորութեան
դրօշը, որ մարդկութեան որրան-
եղած է. ինչո՞ւ դեռ եւս անոյ
աւերակացը վրայ պիտի հեծենք
որ փրկարար օրը պիտի ըլլայ
որ նոյն ճոխապանձ դրօշը՝ Օս-
մանեան Հայրախնամ տէրութեան
չնորհիւ, եւ նորա առատագու թ հո-
վանաւորութեան ներքեւ ձայն պի-

տի տայ, եթէ յառաջ ընթացէք Հայկազունք, այն քաջազանց արեամբներկուած դաշտերը սղջունել եւ նուիրական սուրբ հողերը համբուրել. եւ Հայրենեաց բարօրութեան եւ յառաջադիմութեան ոչ ինչք եւ ոչ կեանք խնայել:

Ահա փրկութեան օրը. զոր Հայաստան պիտի տեսնէ՞ արդեօք . . . :

Հայեր, իմ եղբայրներս, կամ յանձնառու պիտի ըլլանք միշտ ընտանի եւ արտաքին թշնամիներու մուրճը եւ ապտակը ուտելու անբան կենդանիներուն կարգը իջնալով, կամ պիտի վայելենք մեր այն իրաւունքները, զորս բնութենէն պէտք ենք ժառանգել ճշմարիտ եւ անձնիշխան մարդկութեան դրօշը կրելու համար:

Ձկարծէք որ մարդս մի միայն, զգայական կենաց սպասահարկու-

Թեան համար ծնած է, չկարծէք,
որ մարդս անշարժ դրուժիւն մը
պահելու դատապարտուած է: Տէրը
հրամայեց, դորձել եւ պահել: Այն
դորձել ինչ որ արժան եւ վայելու
է բանական էակի մը, եւ պահել
ինչ որ Օրէնքը⁽¹⁾ եւ Սրբուժիւնը կը
հրամայէ:

Մարդուս կենդանական շարժ-
մանց հետը, մտաւորական շար-
ժում եւ յառաջագիմուժիւն ունե-
նալ հարկաւ կպահանջուի:

Մարդուս սկզբունքները մարդ
բառին նշանակութեան համաձայն
պէտք է ըլլայ, ինչ որ ալ խօսի
ինչ որ ալ դորձէ բանականութեան
կանգունովը պէտք է չափել:

Մանկտիդ Հայոց, Եթէ դու

(1) Օրէնք + Ասորոսածաղիք և Աւեր-
բանական:

անբանական ճակատագրի մը, ան-
չարժ եւ ապարդիւն դրութեան մը
սիրահարներն էք, բացարձակ կըսեմ,
դացէք, մնացէք դեռ ես անկրթ-
թութեան եւ տգիտութեան մէջ.
դացէք, մնացէք եւ ծառայեցէք ան-
պարկեշտ վարքերու, խաւարը սի-
րեցէք, թշնամիցէք մէկզմէկ, ան-
միաբանութիւնը ձեռքէ մի թողուք,
վերջապէս վարեցէք այն կրաւորա-
կան կեանքը, զոր անասունն ալ կը
վարէ իր տիրոջը հաճոյից համեմատ
չարժելով:

Բայց եթէ դուք ճշմարիտ մարդ-
կութեան պատուոյն նախանձախորն-
դիր էք, եթէ դուք գեղեցիկ նը-
պատակի մը ծառայել կուզէք, ինչ-
պէս ամեն մարդու պարտքն է, մի
մտանայք, որ առանց պարտաւո-
րութեան իրաւունք ըլլայ, եւ գիտ-
ցէք, որ իրաւունքը անատեն պիտի

վայելենք՝ երբ պարտաւորու թիւն
նիս անթերի կատարենք :

Կուզէք յարգուիլ , յարգեցէք ու
րիշները . կուզէք ուրիշներէն սիր
ուիլ՝ սիրեցէք ուրիշները , կուզէք
ուրիշներէն բարիք մը եւ կամ օ
գուտ մը քաղել , ուրիշներուն բա
րիք եւ օգուտ ընելու ջանացէք .
մանաւանդ Ձեր ընկերակցացը եւ
ազգակցւոյն , վերջապէս ինչ որ
կուզէք ուրիշները Ձեզի ընեն , նոյ
նը եւ դուք ուրիշներուն ըրէք , եւ
ինչ որ դուք չէք ուզեր ուրիշները
Ձեզի ընեն , նոյնը դուք ալ ուրիշ
ներուն մի ընէք . այս բնական օ
րէնք մ'է , որուն վրայ հիմնուած
փոխադարձաբար մարդուս իրա
ւունքը եւ պարտքը :

Բնական դիտութեանց քաջա
հմուտ բնագէտ մը « Իրաւունք »
եւ պարտաւորութիւնը երկու ա

մաւ են ի ներու կնամանին, կըսէ. որք
ամենեւին պտուղ մը չեն տար, եթէ
իրարու քով չաճին Ծ. Ուստի ինչ-
պէս իրաւունքնիդ նոյնպէս ալ
պարտքերնիդ ճանաչելու էք. Ձեր
պարտքն է այս հասակնուդ մէջ
դեղեցիկ կըթութիւն մը ձեռք բե-
րել. պահել Յիսուսի Քրիստոսի Ս.
պատուիրանքները. պաշտել եւ
չարգել մեր Լուսաւորչական ամ-
բիծ եւ Ս. կրօնը. պատուել ծնողք-
նիդ եւ Ձեր բարերարները. եւ որ
մեծն է՝ Ձեր անձնականէն աւելի՝
հիմակուրնէ սորվիք Ազգին սիրոյն
համար աշխատիլ, եւ անոր բարօ-
րութեանը եւ յառաջագիւտութեանը
ոյժերնիդ օգտածին չափ օգնել
ձշմարիտ վեհանձնութիւնը եւ առ-
նական բարքը կուսուցանէ, թէ
մարդս փառաւոր աշխատութեան
մէջ գտնուելու է. ի պարծանս իր

անձին , ընդհանուր մարդկութեան
եւ իր Ազգին . . . :

Աշխատութեանց ամենէն փա
ռաւորը , ամենէն ընտիրը եւ գո
վելին Ազգային բարօրութեան հա
մար աշխատիլն է :

Ամերիկայի երեւելի բանագէտ
ներէն մին Քենիամին Ֆրանզի
« Ամենքս ալ ազգութեան նաւու
մէջ՝ կըսէ . կամ նաւուրդ ենք կա
նաւաստի , ով որ նաւուն պահպա
նութեանը աշխատողներուն գոր
ծակից շլինիր՝ ծովը ձգելու ար
ժանի է » :

Մի խոժոռիք ինձ դէմ Մանկա
վան դի ես զձեզ աւելի փառա
սկզբան մը՝ փառաւոր աշխատ
թեան մը ծառայելու համար ա
ռօր ձայնս կըսարձրացնեմ եւ ձ
յորդոր կկարդամ : Աշխատեցէ
վան դի ժամանակնիդ է . ժամ

նակէն աւելի սուղ բան չկայ. ճանաչեցէք ձեր պարտքը եւ բարի ընթացք մը ունեցէք ձեր ամեն մեկ շարժման մէջ:

Բացէք աչուրներնիդ, եւ երբէք մի մօտենաք այն տեսակ մարդոց՝ որք զձեզ կարգիլեն ազգասիրական պարտաւորութենէ. եւ իբր կիզող հուր կտոչորեն զձեզ, եթէ միանգամ իրենց ճիրաններուն մէջ իյնաք:

Թո՛ղ տուէք մեռեալներուն՝ իրենց մեռելները թաղել . . .

Հապա՛ դարձուցէք աչքերնիդ ամեն կողմ, եւ փնտռեցէք ձեզի կենսակից այնպիսի մարդիկներ, որոնք ձեզի օժանդակ լինին ամեն ազգասիրական գործերու մէջ, այնպիսի մարդիկներ կրտսեմ՝ որոնք չը զոհեն զձեզ եւ ազգերնին իրենց փառասիրութեանը . . .

Նայեցէք՝ որ փառքը, պատիւը
եւ հարստութիւնը չըլացընեն ձեզ
աչքերը. դուք փառաց արհամար
հող պէտք է ըլլաք. եւ փառքը
ինքնին զձեզ կուգայ կդտնայ:

Ժամանակաւ եւ գրեթէ դեռ հի
մա շատ տխուրօտներու, փառաց եւ
պատուոյ հետամուտ անձինք ու
նեցաւ Ազգը. որ բոլորն ալ գրեթէ
Ազգին բարիք մը չգործելէն ետքը
մեծամեծ մնասներ ալ հասուցին:

Դուք փափաքեցէք, դուք աչ
խատեցէք ազնիւ կրթութիւն մը
ձեռք բերել, եւ գիտութեան, լու
սաւորութեան արահետին մէջ յա
ռաջադիմել փոխանակ փառքի եւ
տեւէ վազելու:

Մարդիկ եթէ հասկնային, կըս
ժիւլ-Սիմոն, գիտութեան՝ թէ մե
ծութիւնը, թէ հարկաւորութիւնը
եւ թէ անոր հիացուցիչ յատկու

Թիւնները, փոխանակ մորսու-
թեանց մէջ շաղուելու, փոխանակ
տիտղոսի կամ պաշտօնի մը ետե-
ւէն վաղելու, փոխանակ առօր-
եայ շահերու համար իրարու հետ
արիւնահեղ կռիւներ ընելու, իրենց
բոլոր զօրութեամբը ու բոլոր մտա-
ւորական կարողութեամբը կմիա-
բանէին. եւ մոլորութիւնները ցր-
ուելու, նոր գաղտնիք մը շահելու
եւ իրերը ու իսկու թիւնները աւելի
խորասլէս դիտելու եւ քննելու
կաշխատէին Ծ:

Օ՞ն ուրեմն սիրուն Մանկաթիք
Հայոց, եւ իմ եղբայրներս. քանի որ
կճանաչէք գիտութեան յարգը եւ
մեծութիւնը, քանի որ գիտէք գի-
տութեան հարկաւորութիւնը եւ
իրթութեան ալ Ձեր հոգւոյն եւ
մարմնոյն վրայ ընելիք մեծ ազ-
դութեան, աշխատեցէք ձեռք

ձգել զանոնք. ջանացէք ձեր խմայականութեան թանձր վարագոյրը պատառել, բացէք աչքերնիդ, աչք բանալու ժամանակը հիմա է. մանկութիւնը կանցնի կերթայ եւ Ձեր ապագայն կմեռնի՝ եթէ հիմակուրնէ Ձեր ապագային պէտք եղած նախապատրաստութիւնները չհագար: Ձեր առաջին եւ նուիրական պարտաւորութիւնն է կրթուիլ եւ մտքերնիդ մշակել. դադարիարներ միացնել եւ անձամբ մէկզմէկուհետ միանալ եւ մէկզմէկ սիրել:

«Սիրեցէք զմիմեանս» Աւետարանական եւ 19 դարէ հետէ անդար կրկնուած աշխարհածանօթ ճշմարտութիւն մ'է այս, այլ բարէ, շատ անգամ մոռցուած կերեւի այս մեծ ճշմարտութիւնը, զոր աշխարհիս Փրկիչը մարդուս աւանդեց: «Ահրեւ շիճան»): Աստարենք այս

պարտքը իր ամենակատարեալ առ-
մանը համեմատ վարուելով :

Սիրենք՝ Հայեր մէկզմէկ, սիրենք
մանկտիք մէկզմէկ. համբուրենք
զիրար, եւ չթողունք որ բնու-
թիւնը իր անթիւ դասերովը յան-
դիմանէ զմեզ . . . :

Ամեն կենդանի իր ցեղը կսիրէ,
մարդս իր ցեղը չսիրէ մի. ամեն
կենդանի իր սեփհական տեղը կը
սիրէ եւ անկից չուզեր զատուիլ.
մարդս իր հայրենիքը չսիրէ մի.
վերջապէս ամեն կենդանի իր բա-
րերարը եւ տէրը կճանչնայ. մարդս
միայն ապերախտ գտնուի :

Աստուած, Կրօնք, Ազգ, Հայ-
րենիք, Խիղճ, Ազատութիւն, Ար-
դարութիւն :

Սիրենք եւ պաշտենք ասոնք :

Լսելու ականջ ունեցողը թող

լսէ . . . :

Ա.

ՆՈՒԱԳ.

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

Քանի քաղցր ես վեհոյ Հայաստան,
Պանծալիդ իմ հայրենիք.

Քեզ անձկայրեաց ըղձամ ես յար,
Սիրովդ ճմլեալ անուշիկ :

Այս սէր անոյշ, որ ի վաղուց
Ի խոր սրտիս կայր թաղուհն,
Ո՛հ, ի ժամուս բարեմատոյց
Շողայ յառեալ արծարծուհն :

Բայց ո՞վ Մուսայդ դու ողբերդու
Եթէ սիրես զՀայաստան

Հար զքնարդ օ՛ն լու ի լու ,

Ողբալ Ազգն իմ Արամեան :

Արդ՝ ո՞ւր իցեն վեհ թագաւորք

Անպարտելի դիւցազունք .

Ո՞ւր եւ քաղաքք մեր փառաւորք ,

Ո՞ւր՝ սն , Հայոցս փառք եւ շուք :

Արիք մանկունք Յաբեթածին ,

Առ ձեզ կարդամ հրաւէր ,

Սիրտք ձեր ի դուժ , օ՛ն շարժեսցին ,

Եւ տարփալին յանմահ սէր :

Զարթիր եւ դու Մայր Հայաստան ,

Ողբոցս ջայլից լուր կական .

Տարաշխարհիկ քո զաւակունք

Կան ազեկէզ դառն ի սուգ :

Առից ի նուագ ցանկալիդ իմ ,

Ո՞վ դու երկիր Հայրենի .

Սիրտ իմ փղձկի , սիրովդ ճմլիմ ,

Հանուրց Հայոց բաղձալի :

Հարցեն մատունք իմ ապագօր
Զքոյդ տաւիղ տրտմալար .

Լըճակ լուսոյս լցցի յարտօսր
Զքեղ ողբալ անդադար :

Նա՛ գոչեացեն լերանցդ փապարք,
Գղրդեացին ձորք եւ անտառք .

Հառաչանաց իմ զուգակից
Ցաւոցս լիցին ողբակից :

Ո՛չ մոռացայց զքեղ բնաւ ,
Եղեմաւայր իմ երկիր .

Թէ եւ լցեալ չարեօք անբաւ
Կամ ի գրկացդ տարագիր :

Տարայք զիս հողմք , զի՛ յապաղէք,
Անդ՝ ուր հողն է արգաւանդ .

Հանգչել մարմնոյս վաստակաբեկ
յԱրագածին Սարաւանդ :

Ուր դալարիք կանանչագեղ ,
Գործեն սիրուն մարդարօտ .

Հոյլ հոյլ ծաղկունք շուշանագեղ
Փթթին , բուրին քաղցրահոտ :

Անդ բառաչու մն, ախորժ մայունք
Լսին կովուց ոչխարաց,
Եւ քաղցրալուր հովիւն սրինգ
Ազդէ առիթ բերկրանաց :

Մերթ ոստոստեն, խաղան, կայտուն,
Մատաղ գառինք գեղմնաւոր.
Եւ մերթ գիմեն առ մայրս իւրեանց,
Առնուլ սնունդ կարեւոր :

Գետք քաջ առաջք կարի շատ են,
Առիթք արդեանց բազմաշահ,
Որք բարեբեր, յուռթի առնեն
Զբնագաւառն յԱղինայ :

Եւ ոչ այնպէս գետրն Նեղոս,
Տածէ զդաշտ Մեմփիսեան.
Որպէս Եփրատ առատահոս
Ոռոգանէ զՀայաստան :

Ո՛հ, Հայաստան փարելիդ իմ
Հայրենիք իմ փառաւոր.
Ի սէր ի գուրթ բոցակիդ իմ
Յիշատակաւդ դարաւոր :

Ո՛վ, քանի դառն, քանի տխուր
Գծբաղդ Հայոցս է վիճակ .

Ի քեզ երբեմն էր զօրաւոր
Քաջ հակայից մեծ բանակ :

Արդ իբր զբնաւս իցէ ոգել,
Երկրի խնայ վեհ պարծանս .

Կամ զկորուստ մեր ողբերգել
Հեզ նժդեհիս ի սփտիանս :

Այլ աստ առցեն վայր մի դադար
Յանք իմ երկտող փանաքի

Զի ինձ լռել թուի յարմար
Քան թէ յուզել վիշտ սրտիս :

1864 Մայիս 22

Ի Ս. Երուսաղէմ :

Բ.

Ա Ռ Ա Ի Օ Տ

« Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ »

Լոյս պայծառ անաղօտ ,

Ծագէ նոր առաւօտ .

Լոյս արիին կայ ի վառ ,

Կապուտակն ի կամար :

Հն երկինք եւ երկիր ,

Յօլանան համասփիռ .

Եւ պատմեն զԱրարչէն ,

Զորս ստեղծ յոչնչէն :

Եւ թռչնոց դայլայլիկ ,

Հնչեն յոյժ անուշիկ .

Ագաւնիկ վն ի վն :

Եւ տատրակք սիրարկու :

Յոստ ի յոստ ճախրելով ,

ԶԱրարչէն պատմելով .

Ըստ Բաւթեան ներբողի ,

Զօնեն փառս Արարչի :

Ի Ս. ՎԱՀԱՆ

Վեհ վահան քաջ արի ,

Փայլ ի փայլ գեղանի .

Արիւն սուրբ ի յուլան ,

Վարդագեղ ծածանի :

Սուր , նիզակ վահանայ ,

Վատ Պարսից սոսկում տայ ,

Յայն վսեմ քոռ ճակատ ,

Ետ զանձն իւր առ ի մահ :

Պատուեցաւ ի վերնոց ,

Տօնեցաւ յերկնանոց ,

Հաւատովք ջերմեռանդ ,

Եցոյց սէր Ազգայնոց :

Դ.

ԵՐԳ

ՊԱՆԴԻՍԻՆ

Դու առաւօտ

Յերկնիցն կամար ,

Ծագես արիւտոյն

Լոյսն ի վառ :

Եւ աստեղացն

Պար գեղեցիկ .

Ծածկես քողովդ

Սեւաւորիկ :

Բայց դուք թռչունք

Զքք արթննար .

Իմ ողբերուս

Սլ վերջ մը տալ :

Ինչո՞ւ ձեր ձայն

Եւ դայլայիկ ,

Զեն միանար

Զոյգ իմ քնարիկ :

Գառն գրկում
է այդ թռչնիկք .
Ինձ պանդխտիս
Որ կամ միայնիկ :

Օ՛ն իմ թռչնիկք
Օ՛ն արթնցիք ,
Թող ձեր ձայներ
Հնչեն քաղցրիկ :

Գոնէ վայրիկ
Մի սիտփի ,
Ցաւ ու վշտերս
Անհետ լինի :

Ես Հայրենեաց
Սիրով ճմլիմ ,
Թափեմ արցունք
Ո՛հ , դառնագին :

Ահա՛ կը լռէ
Զայնս վըհատած ,
Բաւ չեղաւ դեռ
Ո՛վ իմ Աստուած :

Օտար երկիր
Մինչ երբ շրջիմ,
Հայրենիքէս
Հեռու լինիմ :

Գառն արտասուօք
Ինչո՞ւ թանամ,
Ինչո՞ւ միշտ լամ
Ես անգագար :

Ինչո՞ւ չերթամ
Իմ հայրենիք,
Որ անդ հանդ չի
Իմ խեղճ սրտիկս :

Իմ Հայրենեաց
Զեփիւռ անոյշ,
Ինձ պարգեւէ
Կեանք եւ ոյժ :

Անդ չիք լալուն
Անդ չիք ողբում,
Մինչ վշտահարն
Է սփոփում :

Տ՛ուր իմ Աստուած
Տ՛ուր ինձ կոխել,
Կրկին անգամ
Հայրենեաց շեմ :

1865 Յունիսը 12

Ի Ս. Երուսաղէմ :

Ե.

ՄԱՐԴ ԵՒ ՏԵՐԵԻ

ՄԱՐԴ

Ի յոստոց դու կորզեալ
Հէք տերեւ հողմամար
Ե՞ր այգալէս դու տկար
Փոյթ անկար ի խոնարհ :

Դեռ դարնան դեղեցիկ ,
Լայնէիր ըզքո՞ գիրք .

Ուր ընդ քո հովանաւ ,

Մարդն հանգչէր դայր սակաւ :

Ասան յո՞ դու շտապաւ ,

Գնաս արդ կենազրաւ .

Այսպէս յիմ՝ չորացար ,

Ձեռս հողմոց դու անկար :

ՏԵՐԵԻ

Փոթորիկք մահաշունչք ,

Վաղ հարին զիմ նեցուկ .

Կորեաւ ոստք եւ ուղէչք ,

Թռայ աստ լեռնամէջս :

Ահա տես հաստ կաղնիք ,

Տապալին ի վհիկ .

Ի հողմոց հիւսիսոյ ,

Խլին փոյթ յարմատոյ :

Հողմոնց անդ ի շուենջ ,

Ես երթամ անտրտունջ .

Անվեհեր անդ երթամ ,

Ուր գնան ամենայն :

Իսկ եւ դու ապիկար ,

Մարդ անդօր եւ տկար .

Դու եւ անդ իսկ դայցես ,

Մահուն շունջ ուր ի դէզ :

Գլորել անդ թոփել

Ի շիրմին խոր անել

Եւ դարձիս ընդ իս հող

Լինել կաւ ռանակող :

ՅԱՍՄԻԿ

Գեղեցիկ ես Յասմիկ ,
 Քո բուրու մո անուշիկ .
 Զիւնաթոյր միշտ դուարթ ,
 Բարձրանաս բարդ ի բարդ :

Ո՛վ Յասմիկ Բիւրակնեան ,
 Էքո ծնողդ Հայաստան .
 Յաղինեան իմ երկիր ,
 Ուր կայ Հարցս Սուրբ Դաբիր :

Ընդ իս դու գաղթեցեր
 Յայս երկիր փշաբեր .
 Գիտես աստ , զի չիք մաս ,
 Ուր չիցէ ապառաժ :

Ե՛կ տարայց ես ըզքեզ ,
 Յայն սուրբ վայր լուսատես .
 Յաղինեան իմ երկիր ,
 Ուր կայ Հարցս Սուրբ Դաբիր :

Ե՛կ Յասմիկ վշտագոյն ,
Հայրենեաց ի սիրոյն .

Ե՛կ տարայց 'Հայաստան ,
Ի հողն այն արգաւանդ :

Պատեացիս ի Շիրիմ ,

Սրբոց Հարցս սերափիմ ,

Եւ ընդ քերց բիւր ծաղկանց
Կեցցես միշտ դերապանծ :

1865 Փետրվար 25

Ի Ս. Երուսաղէմ :

Է.

Մարդոց որպէս խոտոց են աւուրք իւր . . . » :

Մէն մի խոտոց դալարաց ,
 որպէս աւուրք մեր կենաց ,
 Ենջեալ հողմոց տան կոխան ,
 Կըքեալ ի վայր չորանան :

Ո՛վ սիրուն դալարիք
 Եւ սաղարթք անուշիկ .
 Յիմ այդպէս դուք անկար .
 Կայք հողմոցն ի տապար ,
 Փոյթ հարայք ի յերկիր ,
 Ի սեւ հող վշտակիր :

Ո՛հ , որ կենաց մեր այսպէս ,
 Երթայ մահուն ասպարէզ .
 Զերթ հողմահար շուշանիկ .
 Գլեալ հոսին վաղանցիկ :

Հապան մարդն հողանայ ,
 Մարդարէին ըստ Գաւթայ ,
 Երթայ դողն յայն վսեմ ,
 Յողիմպեան լուսաճեմ .
 Ուր դասք սուրբ ընտրելոց ,
 Կան հանգիստ ըստ գործոց :

Ը.

ԵՐԳ

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի

Հայրենիքս Հայաստան դարձեր է աւերակ,
 Ունակոխ է եղեր քաջերու գերեզման.
 Վարդանայ Վահանայ Սուրբ ոսկերքն
անապակ,

Լուծեալ հող և փոշի կան թափառ ցիր
և ցան,

Բա՛ւ, մեր մայրիկ Հայաստան
 Եղեր սափց դու կոխան,
 Մինչեւ երբ քո որդիներ,
 Շրջին օտար երկիրներ:

Իմ եղբարք Հայրենի փախստեաց յաշխարհ
տար,

Յաւագին լան կոծեն դառն յաղէտս և ի
վիշտ:

Հին դարուց փառաց Հարց յուշ ածեալ
անդադար,

Աստեղաց դառնալով կհեծեն այսպէս
միշտ:

Գու զմեզ՝ մայրիկ Հայաստան,
 Թեւօքդ ընկալ մայրական.

Մի՛ մի՛ թողուր ա՛լ բզմեզ,

Այսպէս պանդուխտ աղեկէզ:

Ի եռ թո՛ղ բաղդն այն դժխեմ որոտայ
մեր գլխուն
«Թէ որդիք Հայկազունք կացջիք միշտ
տարագիր» .
Յոյս ի սիրտ մեք վստահ ի բազուկն Բարձ-
րելոյն ,
Առ քեզ աչք մեր դառնան Հայրենի սուրբ
երկիր :

Ողջ լեր ո՛վ սուրբ Հայրենիք,
Այսուհետեւ մի՛ սգար լռիկ .
Քո փրկանքն է մեր կեանք,
Մեր կեանք կուտամք քեզ փրկանք :

1867 Նոյեմբեր 16

Թ.

ՈՂԲԲ

Ի ՍԵՒ ՀՈՂԵՐՆ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԴԱՇՏԻՆ ՍԵՒԱՍՏԻՈՅ

Սերաստիոյ տըխուր դաշտեր,
Սրտիս աղդեն հաղար ցաւեր,
Սուր, հուր, երկաթ կը շողայր անդ,
Մանկտին անմեղ վարեր ի սպանդ:
Ա՛յ սեւ հողեր, սեւ հողեր,
Վա՛յ սեւ օրեր, սեւ օրեր:

Չէք ապառուժ գահիճք գժնեայ,
Խուժք մանկաւոյն քարշէր ի մահ,
Լանկգամուրի էր սպառնալիք,
Բառնալ մանկանց քաղցր արեւիկ.

Ա՛յ սեւ հողեր, սեւ հողեր,
Վա՛յ սեւ օրեր, սեւ օրեր:

Մանկտին յառաջ փոկոտն անդ գնայր,
Պահ ընդ պահ զաչս յառեալ հայր, մայր,
Սաւազին լայր կոծէր յաղերս...:

Մի՛ տայր մօյրիկ, մի՛ տայր զիս այլս:

Ա՛յ սեւ օրեր, սեւ օրեր,
Վա՛յ սեւ հողեր, սեւ հողեր:

Մանկաւոյն ճիչ գոռում գոչում,
Յաշխարհ տիրէր ահ և սոսկում.

Վտակք արեանց գընայր հոսէր,

Ա՛յն սեւ հողերն կը ոռոգէր:

Ա՛յ սեւ հողեր, սեւ հողեր,
Վա՛յ սեւ օրեր, սեւ օրեր:

Վա՛խ Հայրենիք. վա՛խ մանկտիք.

Որ սուր մաշեաց ձեր արեւիկ.

Ողբան հարք, մարք, ողբան և դաշտք,

Չէր անմեղիկ կեանք անուշակ:

Ա՛յ սեւ հողեր, սեւ հողեր,
Վա՛յ սեւ օրեր, սեւ օրեր:

Վա՛խ անմեղիկ, վա՛խ իմ թռչնակք,
Որ դեռ լսին Ձեր աղաղակ...
Յերկրէ յերկինս թռեայք անդէն,
Ի դէմս պայծառ և լուսադէմ:
Ա՛յ սեւ հողեր, սեւ հողեր,
Վա՛յ սեւ օրեր, սեւ օրեր:

1866 Մայիս 12

Ի Ս. Երուսաղէմ .

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL6656527

